מדרש · הלכה

הערות שוליים על מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הערות שוליים על מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הערות-שוליים-על-מכילתא-דרבי-שמעון-בן-יוחאי/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ג 9
פסוק א 9
פרק ד 10
פסוק א 10
פסוק ב 10
פרק ו 10
פסוק א 10
פרק יב 11
פסוק א 11
פסוק ב 13
פסוק ג 13
פסוק ד 14
פסוק ה 15
פסוק ו 15
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 17
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק יד 18
פסוק טו 19
פסוק טז 19
פסוק יז 20
פסוק יח 21
פסוק יט 21
פסוק כ 22
פסוק כא 22
פסוק כב 23
פסוק כג 23
פסוק כד 24
פסוק כה 24
פסוק כו 24
פסוק כז 24
פסוק כח 24
פסוק כט 25
פסוק ל 25
פסוק לא 25
פסוק לב 26
פסוק לג 26
פסוק לד 26
פסוק לה 26
פסוק לו 26
פסוק לז 27
פסוק לח 27
פסוק לט 28
פסוק מ 28
פסוק מא 28
פסוק מב 28
פסוק מג 28
פסוק מד 29
פסוק מה 29
פסוק מו 29
פסוק מז 30
פסוק מח 30
פסוק מט 30
פסוק נ 30
פסוק נא 30
פרק יג 31
פסוק א 31
פסוק ב 32

פסוק ג 32
פסוק ד 32
פסוק ה 33
פסוק ו 33
פסוק ז 33
פסוק ח 33
פסוק ט 34
פסוק י 34
פסוק יא 34
פסוק יב 35
פסוק יג 36
פסוק יד 36
פסוק טו 36
פסוק טז 36
פסוק יז 36
פסוק יח 36
פסוק יט 37
פסוק כ 37
פסוק כא 37
פרק יד 37
פסוק ב 37
פסוק ד 37
פסוק ה 38
פסוק ו 38
פסוק ז 38
פסוק י 38
פסוק יב 38
פסוק יד 38
פסוק טו 38
פסוק טז 39
פסוק יז 39
פסוק יח 39
פסוק יט 39
פסוק כ 39
פסוק כא 39
פסוק כב 39
פסוק כג 39
פסוק כה 39
פסוק כו 39
פסוק כז 40
פסוק כח 40
פסוק כט 40
פרק טו 40
פסוק א 40
פסוק ב 40
פסוק ג 40
פסוק ה 41
פסוק ו 41
פסוק ח 41
פסוק ט 41
פסוק יא 41
פסוק יד 41
פסוק טו 42
פסוק טז 42
פסוק יז 42
פסוק יט 42
פסוק כ 42
פסוק כב 42
פסוק כה 42
פרק טז 42
פסוק א 42
פסוק ב 43
פסוק ג 43
פסוק ד 43

פסוק ה 43
פסוק ז 43
פסוק ט 43
פסוק י 43
פסוק יד 43
פסוק טו 43
פסוק טז 43
פסוק יט 43
פסוק כה 44
פסוק כז 44
פסוק כט 44
פסוק לא 44
פסוק לג 44
פרק יז 44
פסוק ג 44
פסוק ה 44
פסוק ו 44
פסוק ז 44
פסוק ט 44
פסוק י 44
פסוק יב 45
פסוק יג 45
פסוק יד 45
פסוק טו 45
פסוק טז 45
פרק יח 45
פסוק א 45
פסוק ב 46
פסוק ג 46
פסוק ו 46
פסוק ז 46
פסוק ח 46
פסוק יא 46
פסוק טז 46
פסוק יז 46
פסוק כ 46
פסוק כב 46
פסוק כד 47
פסוק כה 47
פסוק כו 47
פרק יט 47
פסוק א 47
פסוק ב 47
פסוק ג 47
פסוק ד 48
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ט 48
פסוק י 48
פסוק יג 48
פסוק יד 49
פסוק טו 49
פסוק טז 49
פסוק יז 49
פסוק יח 49
פסוק יט 49
פסוק כ 49
פסוק כב 49
פסוק כה 49
פרק כ 50
פסוק א 50
פסוק ב 50
פסוק ג 50
פסוק ד 51

פסוק ה 52
פסוק ו 52
פסוק ז 52
פסוק ח 52
פסוק ט 53
פסוק י 53
פסוק יא 53
פסוק יב 54
פסוק יג 54
פסוק יד 55
פסוק טו 55
פסוק טז 55
פסוק יז 55
פסוק יח 56
פסוק יט 56
פסוק כ 56
פסוק כא 56
פסוק כב 56
פסוק כג 57
פרק כא 57
פסוק א 57
פסוק ב 57
פסוק ג 59
פסוק ד 59
פסוק ה 59
פסוק ו 60
פסוק ז 60
פסוק ח 61
פסוק ט 62
פסוק י 62
פסוק יא 62
פסוק יב 62
פסוק יג 62
פסוק יד 63
פסוק טו 63
פסוק טז 63
פסוק יז 64
פסוק יח 64
פסוק יט 64
פסוק כ 65
פסוק כא 65
פסוק כב 65
פסוק כג 65
פסוק כד 66
פסוק כה 66
פסוק כו 66
פסוק כז 66
פסוק כח 66
פסוק כט 67
פסוק ל 67
פסוק לא 68
פסוק לב 68
פסוק לג 68
פסוק לד 69
פסוק לה 69
פסוק לו 70
פסוק לז 70
פרק כב 71
פסוק א 71
פסוק ב 71
פסוק ג 71
פסוק ד 72
פסוק ה 73
פסוק ו 74

פסוק ז 74
פסוק ח 74
פסוק ט 75
פסוק י 76
פסוק יא 76
פסוק יב 76
פסוק יג 77
פסוק יד 77
פסוק טו 77
פסוק טז 77
פסוק יז 78
פסוק יח 78
פסוק יט 78
פסוק כ 78
פסוק כא 78
פסוק כב 78
פסוק כג 78
פסוק כד 79
פסוק כה 79
פסוק כו 80
פסוק כז 80
פסוק כח 80
פסוק כט 80
פסוק ל 80
פרק כג 81
פסוק א 81
פסוק ב 81
פסוק ג 81
פסוק ד 82
פסוק ה 82
פסוק ו 82
פסוק ז 82
פסוק ח 83
פסוק ט 83
פסוק י 83
פסוק יא 83
פסוק יב 83
פסוק יג 84
פסוק יד 84
פסוק טו 84
פסוק טז 84
פסוק יז 84
פרק לא 85
פסוק א 85
פסוק ג 85
פסוק ד 85
פסוק ה 85
פסוק ו 85
פרק לד 86
פסוק א 86
פסוק ד 86
פסוק ז 86
פסוק ח 86
פסוק ט 86
פסוק י 86
פסוק יא 86
פסוק יב 86
פסוק יג 86
פסוק יד 87
פסוק טו 87
פרק לה 87
פסוק א 87
פסוק ב 87
הוספה 87

פרק ג 87
פרק ד 88
פרק ה 88
פרק ו 89
פרק ח 89
פרק ט 89
פרק י 90

פרק ג

פסוק א

נ"ל דמכילתא הלזו שמה פניה לדרוש ההלכה של ספר שמות, ובאמת לא היה לה להתחיל אלא מהחדש הזה לכם, שהיא המצוה הראשונה וכמו שמתחלת מכילתא שלנו, דר' ישמעאל, אלא משום דאותה מצוה ראשונה נסמכה לגאולת מצרים, ראתה המכילתא דרשב"י שראוי להתחיל בתחלת ספור גאולת מצרים ובגלוי השכינה הראשון שנתגלה למרע"ה שהוא התחלה לכל הדברות והצווים שנאמרו ע"י משה.

המאמר הזה הוא ג"כ בכ"י ר' אברהם הלחמי שהביא בעל ברורי המדות ומצוי העדות, ובצדק העיר החכם רמא"ש במכילתא שלו דף קי"ט ע"ב שהוא שייך למכילתא דרשב"י. כדלקמן ריש פ' יתרו.

ולמה הוצרך לאנשים, אע"כ דמצרים היתה סוגרת ומסוגרת ולא הניחו שפחה לצאת, ע"כ צוה עליו פרעה אנשים שיניחו את הגר לצאת. ובב"ר פמ"ה אמר רשב"י שהגר בתו של פרעה היתה.

גם זה שם בכ"י ר' אברהם הלחמי אולם בסדר אחר וקצת המאמר שם בשם ר' חייא ור' יהודא, ואולי צ"ל כאן ר' יהודה תחת ר' יהושע ונשתרבב כאן ר' יהושע מהא דלקמן וכך היה ר' יהושע אומר. והאי ר' יהודה הוא בנו של ר' חייא אחיו של חזקיה. וכבר העיר החכם ר"י לעווי שכל תנא דבי חזקיה שבש"ס נמצאים במכילתא דרשב"י הלזו, וכנראה חזקיה סידר המכילתא דרשב"י.

עי' מכילתא דר' ישמעאל לשמות י"ב מ"א.

במכי' דריי"ש שם פי' מאי ואומר דאין לי אלא צרת צבור צרת יחיד מנין ת"ל עמו אנכי בצרה.

זהו דרש חדש שכל המזיק את ישראל וכו' ובכ"י ר"א הלחמי כתוב וכן הוא אומר כי הנוגע בכם כו' ר' יהודה אומר אין ת"ל ו' אלא י' וכו' כינה הכתוב פי' דכתיב עינו תחת עיני. ובמכ' דרי"ש לפסוק וברוב גאונך תהרס קמיך ובספרי במדבר פסקא ע"ד הביא עוד הרבה פסוקים שכינו מפני הכבוד.

אגדה זאת הביא ר' טודרוס הלוי בספרו ספר הרזים כ"י (עי' מ"ש ע"ז בספרי מבוא אל מדרשי ההלכה צד 46) בשם מכילתא דרשב"י (ונדפסים מאמרי מכדרשב"י שהביא ר' טודרוס הלוי במכ"ע ליטעראטור בלאטט דעס אריענטס שנת 1845 מצד 182 והלאה ובמבוא למכ' הוצאת רמא"ש צד L1 והלאה) וע' מכילתא מס' דשירתא פ"ג.

בכ"י ר"א הלחמי הוא בשם ר"י הגלילי.

בשמות רבה כאן הגי' ר' יהושע בן קרחה, אולם בבמדבר רבה פי"ד סס"ד גרס ג"כ ר"ג.
המאמר כאן הוא מקוצר וצ"ל כבשמות רבה: א"ל אלו מתוך חרוב או מתוך שקמה כך היית שואלני אלא להוציאך חלק אי אפשר אלא למה מתוך הסנה ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה.
בש"ר בשם ר' פנחס הכהן מה הסנה הזה כשאדם מכניס ידו לתוכו אינו מרגיש וכשהוא מוציא מסתרטת כו', אולם בילקוט בשם מדרש אבכיר הלשון ממש כלפנינו.
מעלה פרחים, ויוצא פרח ת"א: ואפק לבלבין. ובש"ר: האש של מעלה מעלה לולבין.
דברי ר"א בן ערך הם ג"כ בכ"י ר"א הלחמי, ושם יש ערבוב דברים וצריך תיקון.

פרק ד

פסוק א

גם מאמר זה נמצא שם בכ"י ר"א הלחמי.
בעט בו ומריב עמו, עי' ערוך ערך כתש וכן פתרונו בלשון סורי, ובמדרשים ובכ"י ר"א הלחמי הגי' משובשת.

פסוק ב

בכ"י ר"א הלחמי (לעיל ב') בשנויים.
הוספתי ממה"ג דלקמן פ' וארא.
הוספתי ממה"ג דלקמן פ' וארא.
הכל בכ"י ר"א הלחמי בפ' וארא בשנויים.
כמו מורדים.
בכ"י ר"א הלחמי בשנויים כל הענין עד כי כבד פה וכבד לשון אנכי.
אולי צ"ל: כבד לעשותן.

פרק ו

פסוק א

הכל בכ"י ר"א הלחמי אלא שתחת ר' אליעזר איתא שם ר' ישמעאל.
כמו כלית ובכ"י ר"א הלחמי: אמר הקב"ה ראויים היו ישראל כלייה במדבר עד שגמר האחרון שבהם את פסחו שנאמר וכו'. ועי' מכילתא דר' ישמעאל לקמן י"ב פסוק כ"ז.
המוסגר הוספתי ע"פ ר"א הלחמי כמו שנדפס במכילתא הוצאת רמא"ש דף ק"כ

פרק יב

פסוק א

מדכתיב בארץ מצרים שהוא מיותר דרש שרק קודם שנתקדשה א"י היה הדבור אף בחו"ל ולא לאחר שנתקדשה.

כלומר וכן ביונה ברח מא"י לחו"ל משום שידע שאין השכינה שורה בחו"ל כדאיתא במכילתא דר' ישמעאל, ולבסוף כשדבר הקב"ה עמו בחו"ל לא דבר עמו אלא על המים, ואע"פ שאין מפורש בקרא דהדבור עם יונה היה על המים, מ"מ מדכתיב (יונה ב' י"א) ויקא את יונה אל היבשה וסמיך ליה ויהי דבר ד' אל יונה משמע דביבשה הסמוכה לים דבר עמו.

אף קודם שנתקדשה א"י לא היתה השכינה שורה בחו"ל בכל מקום אלא על המים.

דרש הכפל היה שהיה דבר ד' כאן כמו שהיה בתחלה בחו"ל והרי זה בא ללמד ונמצא למד דמתחלה היה כמו כאן דהיינו על המים.

צריך לנקד דִּבֶּר והוא שם דבר כמו דבור כדכתיב (ירמיה ה' י"ג) והַדִּבֵּר אין בהם.

ר' נחמיה ס"ל דבחו"ל לא היתה שורה רוח הקדש אלא לפרקים וזהו פירושו של היה היה כמו שתירץ רב חסדא במ"ק כ"ה ע"א לפירוש א' של הפירוש המיוחס לרש"י שם.

כמו שאמרו ברבה פט"ו: בארץ מצרים למה אינו אומר במצרים אר"ח אמר הקב"ה כתיב בתורה בחוץ תעמוד אף אני אעשה כן בארץ מצרים ולא במצרים וכן אמר משה כצאתי את העיר, וכן איתא במדרש הגדול לפ' כצאתי את העיר: מגיד הכתוב שלא היה הדבר נגלה עליו בארץ מצרים מפני שהיא מלוכלכת בגילולי ע"ז אלא חוץ לכרך מדבר עמו.

כלומר שאין לומר דמלת בארץ בא ללמדך שדבר עמו בשדה, דהא אין לנו שום טעם למה דבר עמו דוקא בשדה אלא ודאי דבא ללמד שדבר עמו חוץ לכרך כדחזינן גבי משה שאמר כצאתי את העיר.

ואמרו במכילתא וכן בריש ת"כ דלא היה דבור לאהרן מפי ד' אלא עם משה דבר שיאמר לאהרן וא"כ מה ת"ל אל משה ואל אהרן להקיש דברות אהרן לדברות משה.

לכאורה היה אפשר לפרש במה ששנינו בספרי ריש מטות כשם שנתנבא משה בכה אמר כך נתנבאו נביאים בכה אמר ומוסיף עליהם משה שנאמר בו זה הדבר ולפי זה אתקש כאן אהרן למשה לענין זה שגם אהרן נתנבא בכה אמר (אבל בזה הדבר לא נתנבא) אמנם מלשון הת"כ פ' אחרי מות בזה הדבר דשחוטי חוץ משמע דכה אמר וזה הדבר חדא הוא דז"ל שם: "זה הדבר אשר צוה ד' מלמד שהפרשה נאמרה בכה אמר": ולפ"ז יותר נכון לפרש כאן דמה משה בכה אמר שדבר הדברים כהווייתן כך אהרן כשהיה מדבר אל בני

ישראל אמר כל הדברים כהוייתן כמו ששמען משה מפי הגבורה. וכן מוכח לקמן י"ט ג' דדרשינן כה בלשון הקדש כה כענין הזה וכו' כה לא לפחות ולא להוסיף ועי' ספרי דברים פיסקא פ"ג.

כמ"ש במכילתא הקיש אהרן למשה מה משה היה דיין לפרעה כו' היה אומר דבריו ולא ירא וכו'.

דכתיב בה ויקחו אליך ועי' בספרי שם. וראיתי שם במדרש הגדול כ"י (לקוח מספרי זוטא) וז"ל ויקחו אליך יביאוה אליך ותהא גזבר עליה יכול שאין לי שהיה משה גזבר אלא על הפרה ועניין אף על השמן ת"ל ויקחו אליך שמן זית זך יכול שאין לי שהיה גזבר על הפרה אלא משה ומנין אף אהרן אמרת וידבר ד' אל משה ואל אהרן הקיש אהרן למשה מה עשה גזבר על הפרה אף אהרן גזבר על הפרה ומניין שימנו גזברים לדורות ת"ל ואתה תצוה את בני ישראל (וכ"מ שנאמר צו היא לדורות) עכ"ל.

כדאיתא בספרי זוטא שהבאתי וכן אמרו בת"כ פ' אמור ויקחו אליך אתה גזבר לדבר.

דכתיב ואתה קח לך בשמים ראש ואיתא שם במדרש הגדול: ואתה קח לך שיהא משה גזבר עליו וכן אמרו בספרי חקת על ויקחו אליך. כיוצא בו אתה אומר בשמן המשחה.

דכתיב קח לך סמים נטף. ועי' יומא ג' ע"ב דשם דרש קח לך ויקחו אליך בפנים אחרות והוא לקוח מספרי במדבר פיסקא ע"ב ונראה דתנא דבי ר' ישמעאל ודבי ר"ע היו חלוקין בדבר ובריית דיומא תנא דבי ר' ישמעאל מדפליגי שם ר' יאשיה ור' יונתן שהם תלמידי ר' ישמעאל כידוע.

כמ"ש בברייתא דעירובין נ"ד ע"ב: כיצד סדר משנה וכו' ע"ש.

כמו שהגהתי כצ"ל דמלאמר קדריש ופירוש דלאמר קאי על הבנים וכן שנינו בת"כ פ' שמיני הובא ברש"י לאמר אליהם לאמר להם לבנים או לאמר להם לישראל כשהוא אומר דברו אל כל עדת בני ישראל זו דיבור האמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לאמר לבנים ע"כ. מעתה יובן למה הובא בת"כ שם הפסוק דברו אל כל עדת בני ישראל הא שם בפרשה כתיב דברו אל בני ישראל משום דהאי דרשה נאמרה מחז"ל כאן בפ' בא והועתקה לפרשת שמיני (וע"כ לא יפה עשו המדפיסים בת"כ עם פי' מהרמ"ל מלבים ששלחו יד ומחקו מלת "כל עדת" שנמצאו בכל דפוסים ישנים) ומה שנמצא כל עדת בני ישראל תחת כל עדת ישראל יבואר לקמן הערה פ3'.

שנאמר (ויקרא י"ז א') דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.

שנאמר (שמות כ"ד א') עלה אל ד' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל.

נראה דקאי על הפסוק (ויקרא כ"א כ"ד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל דהוא מיותר דכבר שמענו במקום אחר דהבנים קדמו לכל ישראל אלא ע"כ דאתא לאשמעינן מכל מקום הבנים קדמו לכל ישראל.
דכתיב (ויקרא ט' א') קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ועי' ספרי במדבר פיסקא צ"ב, ועוד כתיב (שמות י"ט ז') ויקרא לזקני העם ודרש לקמן מלמד שהזקנים קודמין לכל ישראל.
דכתיב (במדבר י"א כ"ה) ויאצל מן הרוח וגו' וצ"ל דתנא דידן סובר דמעיקרא מעת מעמד הר סיני כבר היו מוכנים לכך מדאמר הקב"ה עלה אתה וגו' ושבעים מזקני ישראל.

פסוק ב

כר' אליעזר ברי"ה י"א ע"ב, וכן כתב הסופר יוסף הכהן בקדמוניות שלו (ספר א' ג', ג').
אומות העולם.
ראשון הוא לכם.
במכילתא מפורש נמצינו למדין שישראל מונין ללבנה והגוים לחמה.
דלענין זה ראש השנה בא בתשרי, משנה ריש ר"ה.
תוספתא ריש ר"ה והובאה בבבלי ובירושלמי.
היינו לנטיעה דמתניתין ועי' ר"ה ט' ע"ב.
בתוספתא שם: וי"א אף לשכר בתים ועי' הפירוש שם ובבבלי ובירושלמי.
ספרי דברים פיסקא קכ"ז.
ע' מכילתא וסנהדרין י"ב ע"ב.
במכילתא בשם ר' נתן.
עי' בלקוטי מכילתא לס' דברים (שהוצאתי לאור בשנת תר"ן) צד 13 ושם הערה צ"א.

פסוק ג

לפי המסורה צ"ל דברו אל כל עדת ישראל וצריך למחוק מלת "בני". אמנם ראיתי כי גם המכילתא שלנו (דר' ישמעאל) והתרגום יונתן גרסי מלת "בני". וכן ראיתי בתרגום יוני של השבעים ובתרגום הסורי ובהרבה כ"י המובאים בספרי קעניקאט ודע ראססי, ועי' לעיל הערה 2ג שכן מוכח מת"כ. ואף שאנו אין לנו אלא גירסת המסורה, מ"מ יראתי לשלוח יד ולהגיה, אולי הוא אחד מהמקומות שחז"ל פליגי עם המסורה, כמ"ש כבר ראשונים ואחרונים. עי' ר"ן לסנהדרין ד' ע"ב ד"ה קרנת קרנת, תשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רל"ב, תשובת ריב"ש סי' רפ"ב, תשו' מהר"י מינץ סי' ח', הגהות רע"א לשבת

דף נ"ה ע"ב, יד מלאכי סי' רפ"ג, ח"ס או"ח סי' נ"ב. ואולי נפקא מינה גם לדינא כמ"ש ר"י ברלין זללה"ה בהפלאה שבערכין ערך מאה עי"ש.
עי' ת"כ ריש קדושים.
כן הגהתי עפ"י פסחים מ"ב ע"א והוא מת"כ ועי' ילקוט נשא רמז תש"ו על איש כי תשטה אשתו וז"ל: ומניין בלא תעשה אמרת וידבר ד' אל משה לאמר, ע"כ. והוא מספרי זוטא כמו שהוכחתי במקום אחר.
עי' פסחים צ"ו ע"א ותוס' שם ד"ה למעוטי, ועי' מכילתא.
וכן דרשו בסוכה מ"א ע"ב ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד.
מכילתא, ירושלמי ריש פ"ב דקדושין.
פסחים צ"א ע"ב, ירושלמי שם פ"ח הלכה א'.
עי' מכילתא.
פסחים פ"ח ע"א, ובילקוט כאן איתא: ד"א שה לבית מלמד שאדם מביא ושוחט ע"י בנו וכו' ע"כ נראה שלפניו היה כן הגירסא במכילתא דר' ישמעאל.

פסוק ד

תוספתא פסחים פ"ז ה"ז, ועי' מכילתא.
חסרון הניכר יש כאן ולפי הסוגיא דפסחים צ' ע"א צ"ל: מהיות משה החייהו משה מכדי אכילה ובו' וע"ש הפירוש.
עי' לעיל אות ש3'.
ספרי דברים פיסקא קל"ב ועי' מכילתא פ"ג ובמפרשים שם.
בר מצרא דידיה.
היינו שחצרו סמוך לחצרו.
היינו שפתחו סמוך לפתחו באותה חצר והוא קודם לשאר שכנים, וא"כ ה"ה שכנו שבנות קודם לשכנו שבשדות והקרוב קרוב קודם ועי' מכילתא.
תוספתא פסחים פ"ח הי"ב וי"ג ושם בשם ר"ש בן אלעזר.
מכילתא.
כמו מתוך.
תוספתא פסחים פ"ז ה"ז.
תוספתא חגיגה פ"א ה"ב סוכה מ"ב ע"ב. ועי' גיטין ס"ה ע"א וירושלמי שם פ"ה הלכת ט' .
תוספתא פסחים פ"ז ה"ז.
עי' מכילתא ופסחים ס"א א' ורש"י שם.

איש שה לבית אבות.
ירושלמי פסחים פ"ח ה"ג.
פסחים פ"ט ע"א.

פסוק ה

עי' זבחים כ"ה ע"ב דלפי הש"ס צריך להגיה הברייתא ולמחוק תיבת תם.
כת"כ ויקרא דיבורא דנדבה פרשה ה' ה"ב.
ולא בקר עי' מכילתא.
נ"ל לפרש עפ"י הירושלמי פסחים פ"ט ה"ח מן הצאן להוציא את החלקים שבהן א"ר אבין להוציא מה שחלקה לך התורה רובע ונרבע ומוקצה ונעבד עכ"ל. ולפ"ז נ"ל דחלוק שבן הבקר היינו נעבד דמיעטה התורה ממן הבקר כדאיתא בריש ת"כ. וכמה פעמים מצינו דחילוק היינו מיעוט כמו אך חלק, בכם חלקתי ולא באומות (חולין ה') ובספרי זוטא המובא בילקוט בפ' נסכים רמז תשמ"ה ז"ל: לחלוק את הגנוב ואת הגזול ע"ש.
נ"ל דיש כאן חסרון וכן צ"ל: אי יכול שיביאו פסח דורות מצאן ובקר (כדכתיב וזבחת פסח וגו' צאן ובקר) ת"ל מן הכבשים ומן העזים תקחו אין לי אלא דברים האמורים כאן בלבד. ועי' מכילתא.
בפסח מצרים, ושאר ימים לא אצטריך למעוטי אלא יום ארבעה עשר שלא תאמר דכשר מק"ו, ע"כ שנה הכתוב תקחו.

פסוק ו

עי' מגילת תענית פ"א ששם מאמר זה מחובר עם מאמר ר' עקיבה דלקמן.
עובדים.
פסחים צ"ו ע"א בשם בן בג בג.
היינו שלשה ימים שלמים, ובש"ס איתא ד' ימים.
משנה ערכין י"ג ע"א.
במשנה איתא המבוקרין.
עי' לעיל הערה ר3'.
משנה פסחים ס"ט ע"ב.
משנה פסחים ס"ט ע"א, ומה שאמר פסח מצרים היינו אף פסח מצרים כמו ששנינו בתוספתא פ' ח', וע' ירושלמי פ"ה ה"ה האיך שחטו במצרים בג' כתות.
ספרא אמור ריש פרק י"א.
עי' מה דתני בירושלמי פסחים רפ"ה בשם חנניה בן יהודה וע' ילקוט רמז תש"כ בשם ספרי זוטא.

משנה פסחים ס"א ע"א.

פסוק ז

נ"ל דהוא שיעור טבילה. ע' זבחים צ"ג ע"ב.

ע' זבחים כ"ה ע"א.

ואינו נותן אלא בפנימי, וע' מכילתא דפליגי תנאי אי נותן מבפנים או מבחוץ.

נ"ל דהך דרשא ודרשא דבסמיך דריש מדכפל עוד ב' פעמים משקוף ושתי מזוזות בקראי בפסוק כ"ב וכ"ג. ואף דשם כתיב תחילת משקוף ואח"כ שתי מזוזות נקטא המכילתא דילן לישנא דהאי קרא דקאי עליה, עי' התורה והמצוה על ת"כ ממהרמ"ל מלבים אילת השחר כלל רמ"ג. ומה שאמר מדם על כל משקוף ומדם על כל מזוזה היינו על כל הגעה טבילה וכמו שכתב רש"י לקמן פסוק כ"ב ע"פ המכילתא.

עיין לקמן פסוק מ"ו.

היינו דפסוק זה מיירי בפסח מצרים, אמנם לקמן פסוק מ"ג יליף דכן הדין גם בפסח דורות.

פסחים פ"ו ע"א.

כר"י שם.

ר"ל דהאי קרא מיירי בגופו של פסח ולא במצוות שעל גופו כגון מצה ומרור עיין פסחים צ"ה ע"א, ואולי דריש מדכתיב אותו וצ"ל אותו בהם בגופו של פסח.

פסוק ח

יומא פ' ע"א ת"כ צו פרשה י' ה"י. וזה לשון לקוטי מכילתא שלי לדברים ט"ו כ"ג: רק ליתן שיעור כזית שאמרה תורה, פי' רק מיעוט הוא דאינו חייב אלא על כזית.

עי' פסחים פ"א ע"א ורמב"ם פ"י מה' ק"פ ה"ט.

עי' ירושלמי פסחים פ"ז הי"א.

ברכות ט' ע"א.

מכילתא.

פסחים ע"ד ע"א.

פסחים ע"ה ע"א.

פסחים ל"ט ע"א.

וכן הובא קרא דפ' בהעלותך כאן במכילתא, וע' פסחים קט"ו ע"א וחתם סופר א"ח סי' ק"מ.

ורבנן דחלוקין על הלל דרשי שם בפסחים יאכלוהו אפילו זה בפ"ע וזה בפ"ע ועי' תוספתא סוף פרק ב', ומכילתא כאן.

פסוק ט

כשם שאין לוקין עליו, פסחים מ"א ע"א.
ומה ת"ל ובשל מבושל במים.
כלומר זה ודאי הייתי יודע דנא אסור ולוקין עליו דהא כתיב אל תאכלו ממנו נא, אמנם הייתי אומר כשם שנא אסור כך בשל כל צורכו דהיינו בשל יותר מדאי אסור.
היינו צלאו כל צרכו דשויא חרוכא, פסחים מ"א ע"א.
ע' ת"י ומכילתא.
מכילתא ונדרים מ"ט ע"א.
פסחים מ"א ע"א.
אף שהותר מכללו אצל צלי, ע' פסחים מ"א ע"ב.
פסחים ע"ד ע"א.
ירוש' פסחים פ"ז ה"א.
ע' ערוך ערך תך ב', ונראה דתיבות מפני שתוכו כברו הן פי' נוסף על מכדרשב"י מבעל מדרש הגדול.

פסוק י

מכאן עד פסוק י"ד הביא לי אחד מתלמידי איזה חילופי גירסאות מפראגמענט אחד כ"י של מכילתא דרשב"י שנמצא באקספארד, ומה שמצאתי נכון להגיה עפ"י כ"י זה רשמתי בעגול כזה 0
פסחים פ"ד ע"א. ודברי מכילתא אלו הביא רמב"ם בס' המצות מ"ע צ"א.
שבת כ"ד ע"ב בשם תנא דבי חזקיה שכנראה היא המכילתא דרשב"י, וע' ירושלמי שבת פ"ב ה"א.

פסוק יא

עיין מכילתא.
מדכתיב וככה דריש כאילו כתיב ב' פעמים ככה ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט, ואפשר נמי דדריש כפל הכ' דהו"ל למכתב כה, וע' ספרי דברים פיסקא קכ"ח.
פסחים צ"ו ע"א.
האי תנא סבר דאינו אוכל ביחד פסח מצה ומרור. או י"ל כשיטת רמב"ם דרק מצה ומרור כורך כאחת. ע' פ"ח מה' חמץ ומצה ה"י.
וכן דריש גבי חטאת בת"כ, דיבורא דחובה סוף פרק ח' וע' ריש זבחים.
עי' ספרי במדבר פיסקא קמ"ג, דברים פיסק' קכ"ח ומנחות ק"י ע"א. ספרא דיבור נדבה פרק י' הל' ט'.

פסוק יב

מכילתא.

ע' מכילתא: ד"א נותן אני עברתי במצרים.

לעיל פסוק ח'.

ע' מכילתא, ושם דריש באופן אחר.

ועד מרבה גם חיה.

עי' מכילתא לפסוק כ"ט וכל בכור בהמה דפי' באופן אחר.

ע' לעיל אות פ7'

ע' מכילתא.

מאמר זה מובא מר' טודרוס הלוי שהעירותי עליו לעיל אות ט1', ועוד מובא בספר תולעת יעקב לר' מאיר אבן גבאי דפוס קראקא דף ס"ג ע"ב בשם מכדרשב"י, וע' ספרא אחרי פרשה ט' ב', ומשנה ב"מ פ"ד מ"ב.

בס' תולעת יעקב גר' גנות של ע"ז וע' שמות רבה פ' י"ו.

לפנינו כתוב מאופז, אבל גם בתרגום הסורי גרס מאופיר.

המדרש מכנה הפסוק (ע' ירושלמי מגילה פ"ד ת"י) דבקרא כתיב פגריכם — גלוליכם.

פסוק יג

נ"ל דר"ל שלא עשו חבורות שכולם גרים או נשים או עבדים וכדאיתא בפסחים צ"א ע"א וע"ב; וקרא אפשר דאסמכתא בעלמא וטעמא כמ"ש בגמרא שם. ומה שאמר כאן במצרים ה"ה לדורות כדלעיל הערה א6'.

בתוספתא פסחים פ"ח איתא דזה היה דוקא בפסח מצרים אבל בפסח דורות אוכלין במקום אחד ולנין במקום אחר.

עי' מכילתא לפסוק ז' ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף.

דרש ופסחתי כמו ופסעתי כר' יאשי' במכילתא.

אפשר דר"ל דבכל מכה ומכה היו ג' מיני פורעניות וכעין שדרשו התנאים בהגדה שלנו.

פסוק יד

עדיין הדבר תלוי בדבר שאינה גבוה, כלומר בדבר שלא נתברר, ובכ"י הנ"ל גרס: ועד אין דבר תלוי בדלא תלוי, ובמכילתא איתא עדיין הדבר שקול.

מכילתא.

ויחגו לי במדבר (שמות ה' א').

כדכתיב (שמות כ"ד ה') ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לד' פרים, ועולה הוא עולת ראיה וע' חגיגה ו' ע"א.

במקום הזה כתוב בכ"י מה"ג על הגליון: "מה חגיגה שכאן טעונה פרים תיטען חגיגה האמורה כאן עולה ושלמים". ואין לו מובן.
כתיב כאן חג לד' וכתיב התם שלמים לד' פרים.
וליכא למיפרך כדלעיל דעל גז"ש אין משיבין.
חגיגה ט' ע"א ות"כ אמור ריש פרק י"ז.
שלא יצא ידי חגיגה אם לא אכל הבשר כגון שנטמא.
ע' מכילתא.

פסוק טו

ת"כ אמור פרק י"א, ד', וע' פסחים ל"ח ע"ב.
פסחים ה' ע"א. וע' מכילתא והאי ברייתא ר' יהודה היא דאין ביעור חמץ אלא שריפה.
ע' פסחים י"ב ע"ב דשם אר"י דבשעת ביעורו השבתתו בכל דבר (וע' יפה עינים שם) ובמכילתא זהו שיטת ר"י בן בתירה.
עי' מכילתא ופסחים כ"ז ע"ב וירושלמי פ"ב ה"א.
ע' פסחים מ"ג ע"א ומכילתא בא פ"י.
וכן דריש בת"כ בכל מקום, ע' ד"מ צו פרק ט"ז ה"ז, וכן בספרי דברים פיסקא פ"ו קמ"ט וקנ"ה, אמנם במכילתא ובספרי במדבר (פיסקא ע' וקי"ב) שהם מדרשי דבי ר' ישמעאל הלשון משונה ע"י"ש.
ערכין י"ח ע"א.
כלומר עד ועד בכלל.

פסוק טז

מכילתא ות"כ אמור פרשה י"ב, ד'.
סתמא כר' יונתן במכילתא.
ע' כל המאמר עד שבתון שבות בת"כ אחרי פרק ז' ה' עד ט'.
ע' שבת קי"ד ע"ב.
ע' שבת קי"ח ע"א.
ע' שבת קי"ג ע"א.
שהיתה מלאכת חרש וחושב ורוקם.
ע' כלים פט"ז מ"ג.
מאמר זה הובא בפי' הרמב"ן לויקרא כ"ג כ"ד בשם מכילתא דרשב"י עי"ש.
בת"כ אחרי דריש זה משבתון שבות.
ע' פי' הרמב"ן שם ותמצא נחת.

ריה"ג סובר דלא דרשינן אך למיעוטא דצריך להפסיק הענין, וע' לקמן הערה ר9'.
עי' ב"ב י"ד ע"א.
עי' ל"ב מדות דריה"ג מדה ב' דדריש האי רק.
דהא כתיב בעזה בגת ובאשדוד נשארו, וא"כ א"א לומר שלא נותרו שם ומה ת"ל רק אלא ע"כ למיעוטא אתא שנכנסה בהן מארה.
בירוש' ביצה פ"א ה"י תני חזקיה אך הוא לבדו הרי אלו מיעוטין. ונ"ל דצ"ל גם כאן אך הוא לבדו מה ת"ל מלמד וכו' דהא מיעט ג' דברים וע"כ צריך ג' מיעוטין אלא דהמעתיק טעה ולא כתב אך משום דריה"ג אמר לעיל דצריך להפסיק הענין. אמנם זה אינו דתנא דבי חזקיה שהוא מכילתא דילן סבר כר"ע דדריש אך.
נ"ל דצ"ל אין קוצרין כמו תנא דבי חזקיה דירושלמי שהבאתי.
ביצה כ"א ע"ב.
אבל לא כל גופו משום דאינו שוה לכל נפש ע' ירושלמי ביצה פ"ב ה"ה.
ש"ע א"ח סי' תקי"א ס"ב.
עי' ביצה כ"א ע"ב.
דבהם קאי גם אאשר יאכל ורק אשר יאכל בהם יעשה, וע' פסחים מ"ו ע"ב.
מכילתא וע' ביצה כ"א ע"א.
ע' שבת קנ"ה ע"ב.
ע' ירושלמי חלה פ"א ה"ה.
ביצה כ"א ע"א, וע' הלשון בתוספתא שם פ"ב ו'.
יש כאן חסרון ויוכל להמנות משי"ס ביצה כ' ע"ב ותוספתא חגיגה פ"ב עי"ש.

פסוק יז

נ"ל דר"י דריש ג"כ מצות כמו מצוות כמו ר' יאשיה במכילתא ודריש ושמרתם זו משנה כדאיתא בקידושין ל"ז ע"א אשר תשמרון זו משנה וע"כ אמר שנו בדקדוקי מצוות. ומה שאמר אח"כ מלמד וכו' חזר ודורש מצות כפשוטו, ואולי מיירי שנו בדקדוקי מצוות ג"כ במצה של מצוה.
אולי צ"ל ואופות זו אחר זו כר"ג דמתני' פסחים מ"ח ע"ב. או אפשר שרצה לפרש דברי ר"ג כדפי' השי"ס שם, דלפי"ז לשות זו אחר זו.
ע' ירושלמי פסחים פ"ב ה"ד יכול יצא ידי חובתו ברבוכה וכו' ואין ראוי להשתמר היינו שאין צריכה שימור, והנה הרמב"ן במלחמות פסק כהאי ברייתא וירושלמי דכל שאינו בא לידי חימוץ אינו יוצא בו, אמנם הרמב"ם לא הביא האי דינא וכבר נתקשה בו מו"ר בכי"ס א"ח סי' צ"ב. אמנם י"ל כיון דחזינן כאן דברייתא דירושלמי היא ר' שמעון

דמכילתין, ס"ל לרמב"ם דשאר תנאי דכאן דדרשי לקרא דושמרתם למילתא אחריתא לא ס"ל כר"ש ולכך לא פסק כמותו, וע' פסחים ל' ע"ב וספרי ראה פיסקא ק"ל דדריש מלחם עוני פרט לחלוט.
פסחים קט"ז ע"א ועי' ליקוטי מכילתא שלי לדברים צד 15 ומכילתא סוף פ"י.
מדכתיב כאן צבאותיכם ולקמן בפ' מ"א כתיב צבאות ה', וע' מכילתא.
ברייתא זו מובאה בהלכות גדולות ריש הלכות פסח דפוס בערלין צד 133.
תוספתא ריש פסחים.
דרך הספרא לדרוש חקת עולם לבית העולמים לדורותיכם שינהוג הדבר לדורות, עיין ד"מ דיבורא דנדבה פרק כ', ו'. ומכילתא וספרי במדבר דרשו בענין אחר.

פסוק יח

דריש האי קרא לביעור חמץ כדלקמן להורות דביעור חמץ הוא בערב דהיינו משפנה יום בשש שעות ועי' ת"י ופסחים ה' ע"א.
כדלעיל לפסוק ו'.
על הפסח.
המוסגר הוספתי עפ"י מה שהביא המזרחי לפסוק י"ח בשם מכילתא דרשב"י.
שחייב לאכול מצה בלילה הראשון.
פסחים כ"ח ע"ב וכר"ש שם.
ע' קידושין ל"ז ע"ב, ובדברי מכילתין מיושב קושית התוס' שם ד"ה בזמן.
דחמץ אסור גם בלילה. וכן בסוכה מ"ג ע"א בעי קרא ללילות.
דעד יום וגו' קאי אקרא דבתריה שאור לא ימצא וממילא מוכח דחמץ אסור גם בלילה, ועיין מכילתא.

פסוק יט

מכאן הוציא הרמב"ם פ"ד מה' חו"מ דינו שישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי עובר עליו בב"י ובל ימצא, וסרה תמיהת הר"ן פ"ק דפסחים דמנין לו זה.
וקרא זה בגבולין כתיב.
חומרא דלא יטמין גם בגבולין.
קולא דלך גם בבתים.
ועי' פסחים ה' ע"ב.
כלומר והלא אף לא ימצא הוא בכלל לא יראה, דהיינו לא יראה והיינו לא ימצא.
ע' ר"ה כ"ז ע"ב.
ע' פסחים ל"א ע"ב.

פסחים ו' ע"א, תוספתא שם פ"ב.
דכיון דקיבל עליו אחריות לך קרינן ביה.
תאנים.
פשיטא ליה דחמץ מין דגן כדאיתא במכילתא לעיל פ"ח בפ' כי כל אוכל חמץ וכדלקמן פסוק כ'.
פי' כמו דלענין בל יראה איתקש שאור לחמץ כמו כן לענין כרת, אבל פשיטא דאין חייבין כרת בבל יראה.
עי' לעיל לפסוק ט"ו.
כדלעיל פ' ט"ו.
עי' ת"כ אחרי סוף פרק ז'.
אפשר שפירושו הערב רב, שהם כבני אדם של הפקר, ע' ב"ר פ' פ'. ואפשר שצ"ל שאור הפקר, דאף בשאור של הפקר האוכל חייב כרת ולא ילפינן שאור דאכילה משאור דראיה.

פסוק כ

דברי מכילתין אלו עד לא תעשה מובאין בס' המצות לרמב"ם לא תעשה קצ"ח ובמגדל עוז ה' חמץ פ"ד ה"ח.
פסחים מ"ג ע"א.
לכאורה קשה הא חלה גופא לא ידעינן אלא מג"ש דמצה כדאיתא בספרי שלח סי' ק"מ. וי"ל דתנא דידן סבר לה כתנא דברייתא דירושלמי ריש חלה דמפיק לחלה מקראי אחריני, ואימא שם דברייתא דספרי הנ"ל ר' ישמעאל היא.
כברייתא דפסחים ל"ה ע"א.
ברייתא זו קטועה ומשובשת וצריך להגיה עפ"י הברייתא דפסחים ל"ו ע"א וע"ב ע"ש.
ע' פסחים ל"ה ע"א וע"ב.
פסחים ל"ה ע"ב.
עי' לקמן הערה ט'.
שאינו נאכל באנינות, פסחים ל"ו ע"א.
זה דעת ר' עקיבה בפסחים ל"ו ע"א, וע' מכילתא סוף פ"י.

פסוק כא

כר' יאשיה במכילתא וע' ספרי בהעלתך סי' צ"ב.
לעיל הערה ג3'.

עי' ויקרא רבה ספי"א ששם הגי' ר' יוסי בן חלפתא ועי"ש ובשמות רבה פ"ה הפי' במפרשים.
עפ"י גי' שבכאן נ"ל לפרש כעין מאמר חז"ל ביבמות ס"ג ע"ב בא וראה כמה טובה אשה טובה וכו' עי"ש, ואמר כאן אם גדולים הם בשנים דבזקנים ממש משתעי קרא הרי גדולה זקנה שחלק הכתוב כבוד לזקנים, ואם ילדים הם בשנים דלא משתעי קרא בזקנים ממש אלא בילדים שהם קנקן חדש מלא ישן ולכך קראן הכתוב דרך כבוד בשם זקנים, א"כ חזינן דגדולה זקנה שכך ניטפלה ילדות שהילדות נתחברה וניטפלה בשם הכבוד זה שקראן דרך כבוד זקנים. כנ"ל לפרש אף שהמפרשים במ"ר לא פירשו כן.
שדבר אל כל ישראל רק שנתן עיניו בזקנים, ועי' הוריות י"ב ע"א.
עי' מכילתא ומ"ר ות"י.
ע' רש"י ומכילתא.
דדוקא גזול ושאול לא מיקרי לכם אבל מתנה לכם קרינן בה.
כר' יצחק במכילתא, וע' ירושלמי קידושין פ"א ה"ד. וע"ג שו"ת שואל ומשיב מה"ת ח"ב סי' ע"ו.
ואף דכבר כ' לעיל ושמטו אותו וגו' מ"מ שנה עליו הכתוב לעכב.
ע' ת"כ דיבורא דנדבה פרשה ה' ה"ו.
כן מנוקד בכ"י.
צריך קרא לר"ע דבמדבר הותר להם בשר נחירה (חולין י"ז).

פסוק כב

כר"י סוכה י"א ע"ב ועי' מכילתא.
ע' סוכה י"ג ע"א תוס' ד"ה מצות וריטב"א לסוכה י"א ע"ב.
מכילתא וסוכה שם.
ע"ל הערה צ5'.
ע' דעת ר"ע במכילתא.
ע' לקמן סוף פ' כ"ז ופ' ל"א.

פסוק כג

ע' לעיל ס' י"ב.
שאין עושין בו את הפסח שהמשקוף ומזוזות היו במקום מזבחות כדאיתא במכילתא.
פי' זה בא ללמד שהיתה פסיחה על הפתח כדלקמן פ' כ"ז.
עי' מכילתא.

שמי שנצטווה על הרעה אינו מחזיר שליחותו, ע' מכילתא פתיחתא דפסחא וילקוט יחזקאל רמז שמ"ט.

פסוק כד

אף לדורות, ע' מכילתא.
מיעוטא שאינו נוהג לדורות, תוספתא פסחים פ"ח הט"ו

פסוק כה

שבעה עממין.
כן הוא מנוקד בכ"י, וצריך למחוק.
קני וקניזי וקדמוני שינחלו ישראל לעתיד לבוא (רש"י לבראשית ט"ו י"ט), וע' ספרי שופטים פי' קס"ד, ורש"י לדברים י"ח ב', ורמב"ן לשמות י"ג ה' וספר הישר לר"ת סי' תקל"ט.
דודאי א"צ קרא לצווי לדורות דהא כבר כתיב לעיל ושמרתם את הדבר הזה, אע"כ דכאן היא נבואה שיעשו את הפסח כשיכנסו לארץ מיד.

פסוק כו

מדכתיב כי יאמרו ולא כתיב אם יאמרו דריש, ע' פי' מהרמ"ל מלבים למכילתא דכאן.
ע' מכילתא לקמן י"ג ח'.

פסוק כז

ע' לעיל סוף פי' י"א.
עי' מכילתא פ"ז ד"ה ופסחתי עליכם.
עליכם קדריש.
לעיל סוף פ' כ"ב.
שיהיו להם בנים ע' מכילתא ד"ה והיה כי יאמרו.

פסוק כח

מכילתא.
כלל זה נכלל במדה י"ט מל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג מדבר שנאמר בזה וה"ה לחבירו.
דהיינו אהרן שמע תחלה ושנה תחלה כדלעיל פי' א'.
להוציא את בני ישראל.
שאף משה ואהרן כן עשו, וע' הפי' של מהרמ"ל מלבים פ' אחרי סי' י"א.
שיהיו עתידין ומזורזין מקודם לכן.

דקשה דהא עדיין לא עשו אע"כ שהיה בלבם לעשות ונחשב להם כאילו כבר עשו כמ"ש במכילתא.

פסוק כט

של לילה.

ע' ברכות ד' ע"א, וע' מכילתא.

ברכות מ"ח ע"ב.

כן הגירסא בכ"י ועי' בקרא בפנים.

מכילתא.

מובא ברא"ס שם ברייתא אחרת שמות רבה ולא נמצא בשמות רבה וצ"ל: במכדרשב"י.

ע' הפירוש במזרחי.

כן הגי' במזרחי.

המזרחי גורס: קשה יראתו של פרעה..

עי מכילתא.

כדלקמן ששבו אותן וכבשו אותן לעבדים ולשפחות.

בל"י διαιτα, עיין ריש אסתר רבה: זה שהוא נתון בדיטי של קיסרין; והוא בית אשר השבויים נתונים שם במשמר. ע"ז העירני הח' ד"ר פערלעס.

נ"ל שצ"ל בדייפטנא, והיא מלה יונית מורכבת מן φάτνη (פערטיעפונג) ומן διά שנוסף לחזק המלה, והוראתו בור עמוק (אונטעיאירדישעס געפענגניס).

כמכילתא.

שמות רבה.

שהיו מעבידין בהן בפרך ומטחינין אותן ברחים.

פסוק ל

מכילתא.

שאין דרכו של אדם להעמיד את המלך בחצי הלילה.

ע' פסיקתא דר"כ ופסיקתא רבתי ויהי בחצי הלילה.

ע' רש"י.

כל זה במכילתא ועי"ש הגירסא.

פסוק לא

ע' המכילתא שהביא הרמב"ן.

כלומר לשון קומו צאו משמע צאו מיד בלי שהות.

ע' לעיל הערה 13'.

פסוק לב
מכילתא.
ב"ק צ"ב ע"א, יומא פ"ה ע"ב.
ע' מכילתא פתיחתא דבשלח.

פסוק לג
לשון פחד ובהלה מלשון ערבי و ىر ערשרעקען בל"א.
את ישראל.
עי' מכילתא.

פסוק לד
כמכילתא ות"י.
בהמות שמהליכות המשאות.
עי' לקמן פ' בשלח ט"ז א' ובמכילתא לפסוק ל"ט.

פסוק לה
כדכתיב (ג' כ"ד) ושאלה אשה משכנתה.
עי' מכילתא והגי' בילקוט.

פסוק לו
ע' ב"ר פע"ד: אפילו מחט אפילו צינורא לא מצאת.
ואם באפילה לא נטלו כש"כ שאין נחשדין עכשו.
ואם לא נטלו לעצמן בלא ידיעתנו כש"כ שלא יעכבו לעצמן מה שאנו נותנין להם בשאלה.
בגליון כ"י כתוב: פי' נפה, ואין לפ' זה טעם וריח, ולפי הענין הוא כלי כסף או כלי זהב, כמו צקוטלא שהוא אסקוטלא דמתני' מ"ק כ"ז ע"א, ובאשר כי שם במתני' איתא קטן סמוך לאסקוטלא, נראה לי כי נוניא הוא ג"כ קטיעה תחת קנוניא, והוא קנון קטן של כסף (זילבערנעז קארבכען) χαυούυιου בלשון יוני.
scutella קערה של כסף, ע' מ"ק שם.
עי' מכילתא.
לא הגיע להם כלומר לא רצו ליטול הכל.
כן הוא בכ"י בכל מקום בה' ולא בח', וכבר כי ידידי החכם פראפ. בארטה בספרו עטימאלאגישע שטודיען שכן הוא בל"ע בה'.
המצריים היו אומרין כן.
ואם עבדיהן כן כש"כ המצריים עצמן, לכך השאילום בעל כרחן.

עי' מדרש תהלים שם.
ז"ל מדרש הגדול כ"י לשמות ג' כ"א: והיה כי תלכון לא תלכו ריקם זו מצות לא תעשה. ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה זו מצות עשה וז"ל מה"ג לי"א ג' יכול משה ואהרן לא נטלו מן הבזה אפשר שיעברו על עשה ועל לא תעשה ת"ל גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים שהיו מפקידין אצלו פקדונות.
באוצרות.
שאם יחזרו ממלחמה יקבצו אוצרות אחרים כי יאמרו שהכל הוציאו במלחמה. ולנ"א הפי' שאין מניחין האוצרות בביתם שלא להמריד אחרים, כי אחרים יחמדו האוצרות וימרדו במלך.
עדי עדיים קדריש.
עי' מכילתא.

פסוק לז

ובתנחומא ובילקוט איתא ארבעים פרסה והיא היא דהפרסה ד' מילין.
עי' ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה.
דמצרים היה ת' פרסה על ת' פרסה עי' תנחומא שם.
עי' מכילתא ומפרשיה.
סוכה י"א ע"ב ועי' מכילתא.
(זענפטע) ע' סוטה מ"ט ע"א.
יבמות י"ג ע"ב.
איידי דדריש כשש דריש נמי כ' בשאר מספרים שבתנ"ך.
עי' סנהדרין מ"ד ע"א ירושי' סוטה פ"ז ה"ה, וי"ר פי"א.
כן נ"ל להגיה. וא"כ הרי ישראל ק"כ רבוא.

פסוק לח

דהיינו ש"ס רבוא כדעת ר' נתן במכילתא.
כלומר הלא היה להם מקנה כבד מאד והיה להם לבהמות ליטול והם לא היו צריכין ליטול.
עי' לעיל פי' ל"ד.
אולי ר"ל חנם מן המצוות כר"ש בספרי בהעלתך פי' פ"ז.
והרי כתיב כאן מקנה כבד מאד משמע שלכולם היה.
נתעסקו במקנה והיו אנשי מקנה.

פסוק לט
כ"ה בכ"י בה', ועי' ערוך ערך חר ב'.
שאין מביאין מצה אלא מחמשת המינין.
כי מאת ה' היתה נסבה שגורשו כדי שלא יחמיץ עיסתם שעדיין לא נצטוו באיסור חמץ עד לקמן י"ג ג'.

פסוק מ
בראשית כ' א'.
שם כ"ה י"א.
שם ל"ז א'.
עי' רש"י בראשית ט"ו י"ג.
ב"ב ט"ו ע"א, סדר עולם פ"ג, ב"ר פנ"ז, ירוש' סוטה ספ"ה.

פסוק מא
עד מכילתא.
סדר עולם פ"א.
מכילתא.

פסוק מב
כלומר שהקב"ה חשב את הקץ מצומצם לדורות דהיינו שאמר ודור הרביעי ישובו הנה (ע' עדיות פ"ב מ"ט) וכן גזר כמה יובלות וכמה שמטין וכו' וכמה שעות וכמה רגעים שיהיו במצרים וכיון שהגיעה הגאולה לא עכבם אפילו רגע, ועי' מכילתא.
העונה אחת מכ"ד בשעה והעת אחת מכ"ד בעונה (תוספתא ברכות פ"א) ולפ"ז צ"ל ולעונות ולעתים.
עי' פלוגתא דר"א ור"י בר"ה י"ז ע"א ובמכילתא.
פסחים צ"ו ע"א.
פסחים פ"ו ע"א, דברי ר"י וכדלעיל פסוק ז'.

פסוק מג
כר' יונתן במכילתא.
פסחים צ"ו ע"א ועד לעיל לפסוק כ"ד.
כתב הרמב"ם בסה"מ ל"ת קכ"ח ולשון מכילתא כל בן נכר זה ישראל משומד שעבד ע"ז עכ"ל וכוונתו על המכדרשב"י שלפנינו.
לאחר שחיטה כפסחים פ"ט ע"א.
עם המשומד, ועי' פסחים ס"א ע"ב.

עי' פסחים ק"כ ע"א ותוס' שם ד"ה כל בן נכר.

פסוק מד

עי' לעיל הערה 16.

יבמות מ"ח ע"א, ועי' ירוש' שם פ"ח ה"א.

יבמות ע' ע"א ומכילתא, ולענין טבילת שפחות ע' רמב"ם פ"ה מה' ק"פ ה"ה.

גיטין ל"ט ע"א, ועי' יבמות מ"ח ע"א וירושלמי גיטין פ"ד ה"ד.

עי' מכילתא.

עי' קידושין כ"ב ע"ב.

מכאן הוציא הרמב"ם דינו בפ"ה מה' ק"פ ה"ו ועי' כ"מ שם.

אם לא מל עבדיו.

דאז יקרב לעשותו היינו מלאכת שחיטה וזריקה.

ושמעינן מינה דבין זכריו בין עבדיו מילתן מעכבם בין בשעת אכילה בין בשעת עשייה, וע' יבמות ע"א ע"א. ועי' ירושלמי פסחים פ"ג ה"ז ובמה"פ ד"ה מילת בנו.

עי' תוספתא פסחים פ"ו הי"ח.

פסוק מה

עי' כל מאמר זה לענין תרומה בת"כ אמור פרק ד' הי"ז וי"ח. וביבמות ע' ע"א.

עד שלא יאכלו בפסח בהמנאת רבם כעבד כנעני וכמו שפי' הראב"ד פ"ט מה' ק"פ ה"ז, ומה שהקשה הלח"מ שם על הראב"ד כבר מתורץ במהרש"א ליבמות ע' ע"ב תוס' ד"ה אלמא.

במכילתא ובש"ס יבמות שם בשם ר' אליעזר, אכן בת"כ שם ובירושלמי יבמות ג"כ בשם ר' ישמעאל.

פסוק מו

דהאי אחד מיותר ודרשינן באחד יאכל ובית לאו דוקא. ועי' תוספתא פסחים פ"ו ה"ט.

עי' רש"י ומכילתא.

פסחים פ"ה ע"ב ומובא בסה"מ לרמב"ם ל"ת קכ"ג, ועי' פ"ט מה' ק"פ ה"ג.

תוספתא פ"ו ה"ט, ירושלמי פ"ז ה"ג וכן פ' הרמב"ם פ"ט מה' ק"פ ה"א דאינו חייב אלא בכזית ובליל ט"ו.

תוספתא פ"ו ה"ט, ירושלמי פ"ז ה"ג וכן פ' הרמב"ם פ"ט מה' ק"פ ה"א דאינו חייב אלא בכזית ובליל ט"ו.

פסחים פ"ד ע"א.

פסחים דף ע' ע"א.

ובשאר קדשים מותר שבירת עצם, ועי' מכילתא.

פסוק מז

מכאן הוציא הרמב"ם פסקו פ"א מה' ק"פ הי"א וע' פסחים ס"ד ע"ב.
עי' ת"כ אחרי פרשה ד' ה"ח ופרק י' ה"י. ועי' פסחים ס"ו ע"א.
פסחים ע"ט ע"א.

פסוק מח

יבמות מ"ו ע"א וע"ש גי' הרי"ף וברמב"ם פ"ח מה' עבדים ה"יט.
עי' מכילתא ומס' גרים פ"ב.
יבמות מ"ו ע"א.
שבת קל"ז ע"א.
מפורש לעיל בפסוק מ"ד.
כריתות ט' ע"א. וע' רמב"ם ר"פ י"ג מה' איסורי ביאה.
לעיל מיירי בגר וכאן אשמעינן בישראל שמתו אחיו מחמת מילה.
וא"כ טומאה הותרה מכללה ואין למדין ערלה מטומאה.
דאף דשחט לטמאים ולטהורים כשר מ"מ לענין ערלה נחמיר דיחיד שהוא ערל יכריע לפסול אם הפסח שנשחט בשבילו ובשביל מולים.
כל ערל היינו כולה ערלה פסלה אבל מקצת ערלה לא פסלה. וע' פסחים ס"א ע"ב עוד אפשר לפרש יכול יהא יחיד מכריע את הערלה שאם היו מחצה ערלים ומחצה מולים יהא יחיד ערל מכריע דיקריבו פסח משום דרובן ערלים ת"ל וכל ערל וגו' דמלמד אפילו אם האי ערל מכריע שיהא רוב אסור לאכול. והא דנקט יחיד מכריע משום דקרא נאמר בלשון יחיד.
פסחים כ"ח ע"ב.

פסוק מט

בכורות ל' ע"ב.
ע' ת"כ אחרי סוף פרק ז', ולענין עבדים משוחררין ע' מ"ש הט"ז בי"ד סי' א' ס"ק ב' ונקה"כ שם.

פסוק נ

לעיל פסוק כ"ח.

פסוק נא

ע' ספרי האזינו סי' של"ז.

כמו מטוקסין, בטקסיס ובסדר יצאו.

פרק יג

פסוק א

מכילתא וע' נדרים י"ג ע"א.

בכורות י"ט ע"א.

בכורות מ"ו ע"א . כתב לי הרב מו"ח זאב וואלף ראדונסקי בעה"מ פי' דבר הצבא על ס' הצבא לרז"ה וז"ל: מה שנדפס: בבני ישראל כו' מכאן אתה אומר הגיורת שהיתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה בכור לנחלה ואין בכור לכהן ריה"ג אומר לנחלה ולכהן וכו' דבר זה א"א בשום אופן כי אחרי שהורתו היתה שלא בקדושה אינו מתיחס אחר אביו ומה נחלה שייך גביה ובנכסי האם אין הבכור נוטל פי שנים (ב"ב קכ"ב) וגם אם יורש את אמו לא נמצא בהדיא, עכ"פ נחלת האב ודאי ל"ש גביה ולעשות ט"ס לכהן ולא לנחלה עדיין אין בו די דעל מה יחלוק ריה"ג, עכ"נ להגיה כן: "לכהן ולא לנחלה ילדה עודה נכרית ונתגיירה בכור לנחלה ולא לכהן" וע"ז פליג ריה"ג וס"ל לנחלה ולכהן וכגמ' דבכורות מ"ו ע"א. עכ"ל הרב הנ"ל.והנה צדקו דברי הרב נ"י שהגיר' שלפנינו לכאורה אין לה שחר. אמנם נ"ל לתקן בהגהה קטנה שתחת ,"תורתה" צ"ל "לידתה" וכצ"ל "הגיורת שהיתה לידתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה" פי' שילדה קודם שנתגיירה וילדה לאחר שנתגיירה. והכותב טעה וכתב תורתה במקום לידתה מפני שלשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה היה שגור בפיו מכמה מקומות בש"ס. — עוד אפשר לפרש בלי הגהה כלל, דה"ק הגיורת שהיתה כבר הורתה של"ב ולידתה בקדושה בכור הנולד אחר אותו ולד הוא לנחלה ולא לכהן, ואשמעינן רבותא דאף דולד הראשון לידתו בקדושה מ"מ אינו גדול מאביו כיון דהורתו שלא בקדושה היתה, והבא אחריו בכור לנחלה, וגם לריה"ג אשמעינן רבותא. דאף דלידתו בקדושה מ"מ לא מקרי פטר רחם מישראל, כיון דהורתו שלא בקדושה אינו מתייחס אחר אביו אלא בתר אמו שדינן ליה, והבא אחריו מקרי פטר רחם מישראל והוי בכור גם לכהן. והבוחר יבחר.

מכילתא.

צ"ל דאסמכתא בעלמא הוא דבספק בכורות לענין ממון אמרינן המע"ה אבל לא לענין איסור ע' ב"מ ו' ע"ב. ואפשר דמיירי לענין בכור לנחלה כבסמוך וכמ"ש בב"ב קכ"ז ע"א. ואם ילדה שני זכרים אף לריה"ג דס"ל אפשר לצמצם אין נוטלין חלק בכורה ביחד ולמ"ד א"א לצמצם (בכריתות י"ז ע"א) אין אחד מהן נוטל חלק בכורה משום דכל אחד

הוי ספק, וכב"ב קכ"ז ע"א. ואף דקרא מיירי בבכור לכהן מ"מ דרשינן מני' נמי לענין בכור לנחלה.
ע' תמורה ה' ע"ב.

פסוק ב

מאמר זה מובא מלה במלה בסה"מ לרמב"ם מ"ע קנ"ז ושם הגי' מכלל שנאמר וע' מגדל עוז ה' חו"מ פ"ז ה"א.
גי' רמב"ם ישאלך.
ע' תוספתא סוף פסחים.
ע' רש"י ומכילתא לקמן כ' ב'.
שהיינו במעמד שפל כל כך והקב"ה הוציאנו.
דלעיל בפ' שמות שמענו שהיו עושין מלאכת בנין ומלאכת שדה, וע"כ אמר כאן מבית עבדים לאשמעינן שהיו עושין גם בבית מלאכת נשים, וע' שמות רבה פ"א שדרש בפרך שהיו מחליפין מלאכת נשים לאנשים.
וכן בספרי ואתחנן דריש ואת ידן החזקה אלו עשר מכות.
דריש מזה כמו ע"י זה דהיינו מכת בכורות, וע' רש"י ט' י"ד.
ע' מכילתא ופסחים כ"ח ע"ב.

פסוק ג

ספרי ראה פ' קכ"ח, וע' מכילתא.
עד סוף הפסוק ע' מכילתא.

פסוק ד

ספרי דברים פי' נ"ה, ופי' רצ"ז.
ספרי שם, קידושין ל"ז ע"ב וע' לקמן פי' י"א.
ספרי שם פי' צ"ו וקפ"ד.
עי' ספרי שם סוף פי' ל"ז, כתובות קי"ב ע"א וירושלמי בכורים פ"א ה"ג.
חלב ממש.
ע' בכורות ז' ע"ב ותוספתא שבת פ"ט.
כל זה בספרי דברים פי' ש"א (ולקוח משם ונאמר כאן קאי על פ' כי תבא) ומפורש יפה ברמב"ן לפסוק י"ג כאן.
כר' יונתן במכילתא פ"ד.
מנחות פ"ב ע"א.
עי' מכילתא משפטים פט"ז.

משנה מנחות פ"ב ע"א. וחסר כאן הפירכא דשם והתשובה מועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה והמוסגר נ"ל שהוא תוס' מבעל מה"ג.
ובשלת ואכלת היינו באש כמ"ש במכילתא פ"ו.

פסוק ה
ע' מכילתא.

פסוק ו
ע' פי' זה ינחמנו על המכילתא.
אפי' בשל ישראל אחר אינו עובר בבל יראה ועי' בסמוך.
פלטור נכרי, וע' ספרי פי' קל"א ופסחים ה' ע"ב וכ"ג ע"א. ואפשר דגרסינן הכא וכן בספרי שם בפלטיא והיינו של הפקר כמ"ש בירושלמי פסחים פ"ב ה"ב, וא"כ של אחרים דלעיל היינו של נכרים.
מדאורייתא בבטול סגי, פסחים ד' ע"ב וספרי שם.
פסחים מ"ט ע"א.
ספרי שם וביצה ז' ע"ב.

פסוק ז
ע' לעיל פ' ג'.
במכילתא דריש זה אמצה ומרור בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, וכאן דריש אפסח שיאמר הגדה בזמן שגופו של פסח קיים, קודם אכילת הפסח, ע' פסחים קי"ד ע"א.
צריך להוסיף עשה לי, דלי קדריש.

פסוק ח
ע' מגילה כ"ד ע"ב.
מנחות ל"ז ע"ב ומכילתא.
דארבע פעמים כתיב לאות חד לגופי' ושלש לדרשה.
ע' מנחות ל"ד ע"ב דשם אמר רבא מדבריו של ר' יוסי חזר בו ר"י.
מנחות שם ומס' תפלין פ"א.
מנחות ל"ז ומכילתא וספרי דברים פי' ל"ה.
דעת ר' נתן במנחות ל"ז ע"א.
ע' מנחות שם, ומכילתא וספרי שם.
ע' סנהדרין ד' ע"ב ותוס' שם ד"ה לטטפת ומכילתא וספרי שם.

בארבעה כיסים.
כיס אחד, מכילתא וספרי שם.
פי' דב' פעמים טטפות מלמד ארבע טוטופות ופעם אחת טטפת מלמד שנותנם בכיס אחד. ולענין שנוי מסורה מהדרשות ע' המפרשים שהבאתי לעיל הערה פ3',
וקשה דלעיל יליף יד מראש וצ"ל דברייתא דכאן אתי' כתנאי דילפי יד מגופה ע' מנחות ל"ז ע"ב.
מנחות מכילתא וספרי שם, וע' לקוטי בתר לקוטי שלי דף 5.
ע' לעיל הערה ה20'.
מכילתא, וע' קידושין ל"ד ע"א.
שבת כ"ח ע"ב.

פסוק ט

מכילתא' סוכה מ"ב ע"א.
ע' מנחות ל"ו ע"ב.
מכילתא.
מנחות ל"ו ע"ב וע' מכילתא.
במכילתא גרס אבי אימא, ועי' ירושלמי עירובין פ"י ה"א.
מאמר זה ושלאחריו מובאים בסה"מ להרמב"ם מ"ע קנ"ג.
סנהדרין י"א ע"ב.
ע' ברכות ס"ג ע"א וע"ב וירושלמי נדרים פ"ו ה"ח, וסנהדרין פ"א ה"ב, ונ"ל שהוא תוס' מה"ג.

פסוק י

לעיל פסוק ה'.
ע' ספרי דברים פי' נ"ז.
מכילתא.

פסוק יא

בכורות ד' ע"ב.
שם כ' ע"א.
לעיל הערה 20י'.
ע' בכורות מ"א ע"ב.
דיהיה לשון זכר הוא.
כל אשר יעבור תחת השבט.

דכתיב לא יבקר בין טוב לרע, ע' בכורות נ"ז ע"א.
ובמכילתא דריש ב"ע מגז"ש זו דיתום אין נכנס לדיר.
ע' מכילתא ריש פט"ז ובכורות י"ט ע"א.

פסוק יב

בכורות ה' ע"ב.
בכורות שם בשם ר' יוסי הגלילי.
בכורות י' ע"ב.
שס י"ב ע"א גז"ש דבן בג בג.
מכילתא בכורות שם.
וכ"פ הרמב"ם פי"ב מה' בכורים חייב לפדותו משיולד משמע דממעי אמו לא.
כן יש להוכיח נמי ממתני' דבכורות י"ב ע"ב.
מכילתא ובכורות י' ע"ב.
קידושין כ"ט ע"א.
שאם מת אביו ולא פדאו שהוא יפדה את עצמו כדאיתא במכילתא. כתב לי ע"ז הרב מו"ח אברהם אבא שיף בעה"מ ספר תועפות ראם על ספר יראים וז"ל: ואני אומר לא כן אבי אין זה כלל במשמעות הפסוק "בני אפדה" ועל הראשונים אנו מצטערים להבין דברי המכילתא אלא שהוא מגלגל עלינו את החדשים והברור בפי' ואפילו "לאחר מיתה" שאם מת הבן לאחר שלשים יום עכ"ז צריך האב לפדותו וכדברי המשנה בכורות מ"ט א' לאחר שלשים יום אע"פ שלא נתן יתן עכ"ל הרב הנ"ל. — אמת הדבר שפירושי בדברי המכדרשב"י הוא דוחק קצת, אולם אמרתי ילמד סתום מן המפורש במכילתא שלנו. אמנם עתה רואה אני שדין דמכילתא שלנו כתוב במכדרשב"י בפ' כי תשא וז"ל שם: כל בכור בניך תפדה מגיד שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים וכולן בכורים שחייב לפדות את כולן. ד"א כל בכור בניך תפדה שאם עבר האב ולא פדהו כשיגדיל חייב לפדות את עצמו עכ"ל. וע"כ הדרנא בי מפירושי. אך אין דעתי נוחה גם מפי' הרב הנ"ל, כי העיקר חסר מן הספר, דהיה לו לפרש דהיינו אם מת לאחר שלשים. וז"ל הספרי זוטא בפ' קרח (מכ"י מדרש הגדול). ופדויו מאמתי, אמרת מבן חדש, מיכן אמרו הרי מי שמת בנו יום שלשים ואחד אע"פ שלא נתן לכהן יתן לו, מת בעשרים ותשעה ואפילו מת ביום שלשים אם נתן לו יטול ממנו עכ"ל, הרי דיליף מקרא אחרינא ומפרש היטב דיש חילוק בין מת לאחר שלשים ובין מת קודם שלשים. וע"כ נ"ל לפרש בענין אחר דהמכילתא באת ללמד דאפילו לאחר מיתה נכסי האב משועבדים לכהן, וס"ל כר"י דמלוה בכתובה

בתורה ככתובה בשטר (עי' קידושין כ"ט ע"ב) וקאי אדלעיל הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם וע"ז אמר בני אפדה ואפילו לאחר מיתה, דאם יש כאן משועבדים מן האב הרי הן משועבדים בעד בנו אפילו לאחר מיתה. והדרש הוא מדשני קרא בדיבורי' דכתב אני זובח בלשון בינוני פועל ואח"כ כתב בני אפדה בלשון עתיד ולא כתב אני פודה למימרא דהחיוב הוא על נכסי אב אף לעתיד דהיינו לאחר מיתה.

פסוק יג

ב"ק צ"ב ע"ש, פי' דבר שאתה בוש ממנו הקדם ואמור אתה על שלא יאמרנו אחר.

פסוק יד

אין זה פסוק, ואולי מרבה מאת גם את לב מצרים.
ז"ל המדרש הגדול ר"פ בא: כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדו מכאן אתה למד כשהיה פרעה מתרכך היו המצרים מתקשין וכשהיו המצרים מתרככין היה פרעה מתקשה כשהיו אלו ואלו מתרככין היה הקב"ה מחזק את לבם.
קידושין כ"ט ע"ב, ומכילתא.

פסוק טו

מנחות ל"ח ע"א וע' תוספתא מנחות פ"ו ושם ט"ס.
ע' ספרי סוף שלח ד"ה אני ד' אלקיכם.

פסוק טז

חסד וחנינה, ע' תוספתא נגעים פ"ו ה"ו בהוצאת צוקערמאנדל.
סנהדרין צ"ב ע"ב, שמות רבה פ"כ.
סנהדרין צ"ז ע"ב.
בים סוף לפיכך הקיפם דרך ים סוף.

פסוק יז

צ"ל במספסין, עי' ילקוט פקודי רמז תכ"ב.
ע' הקרא בפנים, ויש כאן ט"ס.
כמתני' שבת פ"ו מ"ד וע' ירוש' שם.
עי' לעיל י"ב ל"ח ומכילתא שם.

פסוק יח

ע' סוטה י"ג ע"א ויפה שיער הרב ר"י"מ זאכס בספרו בייטראגע ח"א צד 54 שתחת קברניט צ"ל לברניט והוא הבנין המפואר ששמו Labyrinth.
פסחים ס"ז ע"א.

דרש כפל לשון.
פסיקתא דר"כ סוף ויהי בשלח.
המוסגר הוספתי עפ"י מה שהביא הרמב"ן בפי' לבראשית מ"ט ל"א בשם מכילתא דרשב"י.
סוטה י"ג ע"ב תוספתא שם פ"ד.

פסוק יט
מרעמסס לסכות ומסכות לאיתם ומאיתם לפי החירות ולפ"ז סכות שם מקום כסתם מכילתא.

פסוק כ
נוקיב, דרך שיש בו סרטים.
פנס לאטערנע בל"א.
מאמר זה הובא מר' טודרוס הלוי בשם מכדרשב"י, עי' לעיל הערה ט1'.
ישעיה מ"ט י'.

פסוק כא
כמ"ש בנחמי' ט' י"ט.
ע' לקמן כ' י"ח ד"ה ויעמדו מרחוק.
ע' מדרש תהלים ק"ה פרש ענן למסך וכו' חזקי' אמר למה היה משתנה להם מפני הזבין והמצורעין כדי שיהיו יודעין אימתי ערב ואימתי בקר ע"כ וחזקי' הוא המסדר של מכדרשב"י כמו ששיערנו לעיל הערה ה1'.
תוספתא סוטה פ"ד.

פרק יד

פסוק ב
צ"ל עטליז והוא כמו אטליס, שוק ויריד.
מע"ז, ומכנה להס שם גנאי, חרא הוא טינוף.
מדכתיב נכחו תחנו דרש דשם היו אוכלסין כנגד כל ישראל.

פסוק ד
אולי צ"ל הכה תכה את יושבי העיר ההיא (דברים י"ג ט"ז) כמכילתא בא פ"ז וכן בב"ר פ"נ.

פסוק ה
כגי' הילקוט.
במכילתא גרס אקטורין.
במכ' פרתוזימיא, והוא (προθεσμία בל"י) יום המיועד.
ואין אנו צריכין לשמוע בקולו, ובמכילתא משובש.
צ"ל דידכאות (διάδοχοι) צירים משולחים, שכל אחד מוסר השליחות לחבירו, וחבירו לחבירו עד שמגעת למקומה.
צ"ל קניטה ונפשנו קצה ת"י ונפשנה קנטת.
ע' משנה מכות פ"ג מי"ד.
שדה בור.
נראה שצ"ל ששילחו ולא ידעו מה שילחו, ע' מכילתא.

פסוק ו
אוצרות.

פסוק ז
בשעת מלחמה, ע' תוס' ע"ז כ"ו ע"ב.
מס' סופרים ס"פ ט"ו.
עי' ירושל' כלאים פ"ח סוף ה"ב.

פסוק י
ע' סדר עולם רבה פ"ה.

פסוק יב
כמו המכנן את החבל פרה פ"ז מ"ז. וכן צריך לפרש מלת כוננויות חולין נ"ו ע"ב דלא כרש"י.
דגלים.

פסוק יד
הסדר במכילתא זו משונה הרבה מסדר שבמכילתא דר' ישמעאל, ויש כאן הרבה חילופי גירסאות עי"ש.
המיסגר הוספתי עפ"י מה שהביא ר' טודרוס הלוי בספר הרזים שלו בשם מכדרשב"י, ע' לעיל הערה ט1' וע' מכילתא.

פסוק טו
בעל מה"ג הוסיף כאן: כלומר מחיצות היו זכים כשחקים.

אולי צ"ל זברון והוא כמו זרבובית (זבוית), קאנאל בל"א. אך באשר שגם לקמן ט"ו ח' גרם ג"כ זכרון, אפשר לומר שמלת זכרון יש לו ג"כ אותה הוראה כי שרש זכר עיקר הוראתו נקב. שטעכען בל"א.

פסוק טז
בפסוק ח'.

פסוק יז
מאמר זה הובא מרמב"ן לפסוק זה בשם מכדרשב"י.
גי' רמב"ן ר' יונתן בן יוחאי.

פסוק יח
בקרא כתיב בין המתים ובין החיים.

פסוק יט
שמות רבה פכ"א.
ע"ז הוסיף בעל מדרש הגדול וז"ל: כלומר זה היסוד טבעו להיות נמס וניזול אותה השעה עמד ונעשה כאלו הוא גוף יבש.
עי' מדרש תהלים לפסוק זה ושמות רבה פ' כ"ד.

פסוק כ
ענינו מתקוטטים, ועיין לעיל: שלא יצהיבו.
תפלה של יד שמניחין בשמאל, ולקמן סוף פכ"ט גרסינן זו תפלין וכן במכילתא.

פסוק כא
עי' לקמן פי' כ"ט.

פסוק כב
מפרשי מכילתא מחקו ד' מלות אלו, ונ"ל שפי' זכרות ונקבוה של הטלפים, כמו שמצינו זכרות ונקבות גבי קרן, ר"ה כ"ז ע"ב.
דגלים.

פסוק כג
עי' ב"ר פ' פ"ח.

פסוק כה
בב"ר פ' ה' בשם ר' יוחנן.

פסוק כו
עי' שמות רבה.

פסוק כז
במכילתא הגי' פפוס. והנכון כגי' דכאן.

פסוק כח
עי' מאמר זה במדרש תהלים ריש סי' כ"ב.
עיי"ש ברש"י וספרי.

פסוק כט
עי' פי' ריטב"א להגדה של פסח בשם מכילתא לר' עקיבא.

פרק טו

פסוק א
הובא בתשובות הגאונים הוצאת הרכבי סי' ס"ו בשם שאר ספרי דבי רב, ועיי"ש סי' רכ"ט, דשם נקרא מכילתא דרשב"י בשם ספרי דבי רב ומכילתא דר' ישמעאל מכונה בשם מכילתא דארץ ישראל, ונדבר בזה עוד אי"ה בפ' משפטים כ"ב י"ב.
עי' תוספתא סוטה פ"ג.
במקרא כתיב ראש הניעה.
עי' יחזקאל כ"ח י'.
סנהדרין צ"א ע"א, ובמכילתא היא קטיעה.

פסוק ב
בילקוט גר' אמירה והוא בל"ע שר ומושל. ויש לפרש גם לשון אימרא כדאיתא בוי"ר פ"ו בצע אמרתו בזע פורפירא, שהיא בגד של מלכים וסימן שררה ומלכות.
נ"ל כי אילת צפירה נקראת עטרת המלך מפני שנוגה לה וקרנים, כאילת השחר (שטראהלענדע קראנע בל"א).
מאמר זה איתא לעיל ע"ש הערה ט1'.
מבואר עפ"י מדרש ויק"ר פ"א א"ר אלעזר אעפ"י שנתנה תורה סייג לישראל מסיני לא נענשו עליה על שנישנת באהל מועד וכו' הדא הוא דכתיב וכו' אל חדר הורתי זה אוהל מועד עיי"ש.
מאמר זה הביא ר' טודרוס הלוי בשם מכדרשב"י.

פסוק ג
גם אגדה זו הובאה מר' טודרוס הנ"ל בשם מכילתא דרשב"י. ושם הלשון כבמכילתא שלנו.

פסוק ה
עי' אהלות פי"ח מ"ו ששונית הוא מקום שהיה עולה בזעפו. ונ"ל שגירסא הנכונה היא כמ"ש במכילתא עשונית והוא מקום שעשן הים (Fluth) עולה, שזעף הים נקרא ג"כ עשן כמו aestus בלשון רומי. ובגליון כ"י כתוב: זהו אלסי"ף (בל"ע, Gestade בל"א).

פסוק ו
כן הוא מנוקד בכ"י.

פסוק ח
עיין לעיל הע' 26ק'.

פסוק ט
עיין מכילתא וילקוט ומדרש קהלת א' י"ב.
בל"ב מדות של ר"א בן ריה"ג במדרש הגדול (הוצאת שעכטער) ריש בראשית במדה ל"ב מוקדם ומאוחר איתא וז"ל תני חזקיה וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית זה היה ראוי להיות תחלת הספר וידבר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה עכ"ל וכן אימא במה"ג (כ"י) פ' בהעלתך, ובלתי ספק היה כתוב כאן במכילתא דרשב"י אלא שבעל מה"ג השמיטו.
הוא דבר קטן שראוי לוותר עליו וכן צריך לפרש הא ותירא בלקוטי במכילתא שלי צד 4 אות י"א, ודלא כמו שפירשתי שם.

פסוק יא
דרש באלים כמו באלמים ע' מכילתא.
עי' מכילתא שכ' כאן שני דברים אבל לקמן איתא גם במכילתא עשרת הדברות כאחת. צ"ל נשערה.
עי' מדרש שמואל פ' ה' הפירושים שהביא רש"ב למלה זו. וכולן דחוקין, ונ"ל שהיא מלה מורכבת ממלות παυ (כל) θύσις (טבע) והוראתה כל מיני תולדות הטבע. עוי"ל המלה שהיא παμπησία (כל אשר לו). ובמכילתא שלנו המאמר קטיע, ועי' מה שהביא בילקוט שמואל סי' פ"ג בשם המכילתא.

פסוק יד
במכילתא גרס לעורר עידותן, ובבה"מ הגיה עירותן ופי' מלשון ויהי עריך, אולם מצינו כמה פעמים מלת עירתא בתרגום הסורי הנקרא פשיטא, והוראתה חיוב ועונש. גואל הדם מתורגם תמיד: תבע עירתא דדמא, אין לו דמים מתורגם: לית לה עירתא, נקום

נקמת מתורגם: אתבע עירתא, ובלשון ערבי عارية מלוה וחוב, ולפ"ז לגבות עירותן היינו לנקום נקמת דם שלהם.

פסוק טו
מס וארנונא.

פסוק טז
במכילתא גרס איפכא, ועי' רש"י ובהערת זכור לאברהם שם.

פסוק יז
ברכות ל"ג ע"א.

פסוק יט
עי' לעיל פרק י"ד כ"ח.
ובפרטן אתה מוצא י"ט. דהרי לקמן מונה גם פסוק כי בא מהשירה? וצ"ל דאגב שיטפיה נקט י"ח, וכוונתו על י"ח ברכות, דברכת המינים כבר נתקנה ביבנה.
עד סוף פ' ג'.
פ' י"ז עד סוף י"ט.
מעין המאורע.
משמע בהדיא דגם פסוק כי בא הוא מהשירה דלא כמ"ש הרמב"ן בפי' התורה וכבר השיגו האר"י ז"ל הובאו דבריו בת' גו"ר חא"ח כלל ב' סי' ח'.

פסוק כ
מגילה י"ד ע"א.

פסוק כב
במכילתא גרס עכס.

פסוק כה
נ"ל דהאי קבלה לשון צעקה כמו קובלין אנו עליכם פרושים (ידים פ"ד מ"ו).
במכילתא גר' מארכן וגי' שלפנינו נ"ל יותר נכונה.
נכתב בגליון פי' עצי גפר ובמכ' גר' קתרוס.
מתגעגע (תענית פ"ג מ"ח).

פרק טז

פסוק א
השבת ניתנה בכ"ב שהמן ירד בט"ז באייר בראשון בשבת.

פסוק ב
דרש גזירה שוה וילונו וילונו מפ' דלעיל ט"ו כ"ד, וע' מכילתא.

פסוק ג
ר"ל תאבין היו לכל, דהיינו שהיו אביונים במצרים התאבים לכל דבר.
שבדו מלבם ואמרו שקרים.

פסוק ד
בזכות האבות.
כפי ענינו הוא מצטער ומתאונן.
גדולה כדלעיל ושם נסהו.

פסוק ה
במכ' גר': שמערב.
עי' תנחומא הוצא' בובער פ' בשלח אות כ"ד מאמר כזה בשם חזקי' בר (צ"ל ברבי) חייא.
וכבר שערנו שחזקיהו ברבי חייא הוא המסדר של מכדרשב"י.
ביצה ב' ע"ב.

פסוק ז
במכ' גרס: ממלא מעים.

פסוק ט
בקרא כתי': יעקב.

פסוק י
עי' הגי' במכילתא.

פסוק יד
דרש מחספס נוטריקון חם, חס, סף.
אולי הוא מל"ע שعف מקום גבוה ועי' הגי' במכילתא.

פסוק טו
יומא ע"ה ע"ב.

פסוק טז
ע" כתובות מ"ו ע"ב וס"ה ע"ב.

פסוק יט
עי' מכילתא.
בתנחומא תצוה אות י"א גר' קלאנין, ועי' ערוך ערך קלן.

פסוק כה
לפי גי' זו לר"א המודעי המן היה יורד בי״ט, וע' תוס' ביצה ב' ע"ב ד"ה והיה.

פסוק כז
ירושלמי ברכות פ"א ה"ה.

פסוק כט
יומא ע״ח ע״א וע' בעין יעקב שיש שם ב' נוסחאות.
כנראה צ"ל כאילפס עי' מכילתא או שיש חילוף ד' בל' כמו אזדא אזלא.

פסוק לא
אולי פי' שמצנן ובמכ' גר' שמציץ.
במכ' גר' מי נדה, ובגליון מדרש הגדול פי' שהן המים ששתו ישראל כמו שנאמר ויצאו מים רבים (במדבר כ' י"א).

פסוק לג
מובא מר' טודרוס הלוי בשם מכילתא דרשב״י. ע' הערה ט1'.

פרק יז

פסוק ג
הבל כמו חבל.

פסוק ה
בצער.
עי' מכילתא.

פסוק ו
גם מאמר זה הובא מר' טודרוס הנ"ל הערה ט1' בשם מכילתא דרשב״י.

פסוק ז
ב״ד של מעלה, ונקרא מקום מפני שהוא מכוון כנגד מקדש של מטה שנקרא מקום כמ"ש (דבי' י"ז ח') וקמת ועלית אל המקום. וגם מאמר זה הובא מר' טודרוס הנ"ל הערה ט1' בשם מכדרשב״י.

פסוק ט
ב״ב קכ"ג ע״ב ופסיקתא פ' זכור.

פסוק י
עי' רש״י.

פרקי דר"א פ' מ"ד, עי' א"ח סי' תקס"ו ס"ז.

פסוק יב
עי' ערוך ערך גלפקרא.

פסוק יג
מאותיות חל דרש ב' מלות ויחל ויאחז, דאי לא הוי אלא מלה אחת נוטריקון הוי סגי באות אחת דהיינו ח' לחודא, ועי' הגי' בילקוט.
הובא מר' טודרוס הנ"ל הערה ט1' בשם מכדרשב"י וע' תרגום יונתן.

פסוק יד
ע' מגילה ז' ע"א וירוש' שם פ"א ה"ה.
עי' המקרא בפנים.

פסוק טו
עי' מכילתא ששם המאמר קטוע.

פסוק טז
כמו של יה, ונ"ל דצ"ל ותהא ממשלה של יה, עי' ילקוט.
סנהדרין כ' ע"ב.
פסיקתא דר"כ סוף פ' זכור והובא בילקוט.

פרק יח

פסוק א
וכתב על זה בעל מדרש הגדול וז"ל: לפי שאינם מודים בנסים ונפלאות שנעשין בעולם אלא אומרין שמא הוא זה טבעו של עולם ארבעה יסודות הן כל אחד ואחד מציף בזמן ידוע לכן אמרו מבול של מים אינו מביא מבול של אש הוא מביא ועוד מבול של רוח ועוד מבול של עפר.
במכילתא גר' ובחומה, אך מדמייתי קרא דותטמנם בפשתי העץ ש"מ דחטאה דעשתה סוכה של עץ וכלי פשתן וזינתה בתוכה. עי' סנהדרין ק"ו ע"א.
משמע דמיירי ביהונדב בן רכב, אבל במכילתא שלנו משמע דמיירי ביונדב בן שמעה דשמואל ב' י"ג, ג'.
עי' סנהדרין צ"ג ע"א.
אולי פירושו שפטפט ונלחם בהם, עי' ערוך ערך פט.
אולי צ"ל כנגדו.

פסוק ב
ופי' בעל מדרש הגדול וז"ל: כלומר לא גירשה אלא אמר לה לכי לבית אביך.

פסוק ג
עי' לקמן פסוק ו'.

פסוק ו
ע' תנחומא הוצאת באבער.
עד לעיל ריש פ' וארא.

פסוק ז
במכ' גר' שכינה ואולי ארון הוא כינוי לשכינה נוטריקון אחד רואת ואינו נראה כמו שפי' גבי תשעה וארון מצטרפין (ברכות מ"ז ע"ב).

פסוק ח
נ"ל דפי' דעל אודות ישראל קאי על ויספר דאף שכבר שמע יתרו כל הנסים מ"מ סיפר משה לו על אודות ישראל שידע עמו בישראל. וידידי מהר"א בערלינער הראה לי שבמדרש שכל טוב פי' על אודות ישראל כדי שיודה לישועתן של ישראל, ולפ"ז אפשר דצ"ל כאן: כדי שתודה עמי בישראל, ודרש אודות לשון הודאה.

פסוק יא
מבואר עפ"י הילקוט מלכים ר' רכ"ט דנעמן הודה יותר מרחב וא"כ רחב שיירה הודאה יתירה לנעמן.

פסוק טז
במכילתא איתא אלו מדרשות, וכן בת"כ פ' בחקותי פרק ח' ה"י ספרי ראה פי' נ"ט.

פסוק יז
עי' יומא ע"ח ע"א.
עי' במדבר רבה סוף פ' ט"ו שיום מנוי הזקנים חביב לפני הקב"ה כיום מתן תורה.
עי' ספרי בהעלתך פי' ע"ח.

פסוק כ
נ"ל דגזרות היינו מצוות שאין להם טעם אלא גזירת הכתוב כדאיתא במדרשים לפי' פרה חוקת חקקתי גזירה גזרתי.

פסוק כב
עירובין נ"ד ע"ב.
רמב"ם פי"א מה' סנהדרין ה"ג, והוא מירושלמי.

סנהדרין ל"ד ע"א.
עי' מאמר ר' סימאי בלקוטי בתר לקוטי שלי צד 14 שמאמרו שם מתאים עם מה שאומר כאן.

פסוק כד
עי' ספרי בהעלתך פ' צ"א וצ"ב.

פסוק כה
ספרי דברים ד"ה והדבר אשר יקשה מכם.

פסוק כו
עי' ספרי בהעלתך פי' ע"ח.
עי' סנהדרין ק"ד ע"א וק"ו ע"א.
ט"ס יש כאן וצ"ל שם תהא, ועי' כל זה בברייתא דתמורה ע"ז ע"א ובמכילתא.
כתוב בגליון: תרגום והנם זועפים: נסיסין.
כתוב בגליון: פיר' שרים. וצ"ל טכסיוטינות ופי' עורכי הצבא ועי' מכילתא.

פרק יט

פסוק א
כאן חסר מעשה דריב"ז שבמכילתא.
וכן ת"י מיכלא כל קביל מיכלא.
שבת פ"ו ע"ב.
שבת פ"ט ע"ב.
נ"ל שהוא כמו הפתק במשנה סוף פ"ב דע"ז, אוצר שמניחין בו דברים לגונזן.
עי' מכילתא, ועיין ריש ע"ז.

פסוק ב
עירובין נ"ד ע"א, פס' דר"כ ק"ז ע"א.

פסוק ג
שמות רבה פכ"ח.
ריש ת"כ.
שמות רבה שם.
פי' שמות רבה.

פסוק ד
ע' מדרש תהלים פ"א מאמר זה בשם חזקי' בר חייא, ובברייתא דר"א בן ריה"ג מדה י"ד.
ספרי דברים פי' שי"ד.
עי' לקמן פסוק ויעמדו מרחוק.
ע' מגילה ט"ז ע"א.

פסוק ה
ת"כ קדשים, ועי' מכ' משפעים ר"פ כ'.
צ"ל מרוצה, מרוצין.
צ"ל סגולה שלו להפקיעך אזן ועי' מכילתא.
עי' מכילתא.

פסוק ו
וי"ר פ"ד בשם תני חזקי'.
עי' לקמן כ"ב ל'.
אבות ד' י"ג. ספרי קרח פי' קי"ט.

פסוק ט
עי' יומא ד' ע"א.

פסוק י
יבמות מ"ו ע"ב ועי' מכילתא לפי' היו נכונים ושבת פ"ו ע"ב.
כתוב בגליון פירוש ספרי זכרונות ונ"ל דהוא ל"י σύμφωνον, פערטראג בל"א.
כריתות ט' ע"א. ועי' רמב"ם ר"פ י"ג מה' איסורי ביאה.
יבמות מ"ו ע"ב. וכ' ע"ז בעל מה"ג: לפי שבטמאות חמורות הוא אומר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטהר לומר שהוא מטמא בגדים ושהן טעונין כבוס: וטבילת גופו היא על כל טומאה בין טומאה חמורה בין טומאה קלה: וכבוס בגדים אינו נוהג אלא בטומאה חמורה וכן הוא אומר בטומאות הקלות הנוגע בנבלתם וטמא עד ערב והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב הוא טמא ואינו מטמא בגדים לפיכך הוא טעון טבילה ואין בגדיו טעונין כבוס: הוי כבוס בגדים חמור הוא: אם הצריך הכתוב כאן לכבוס בגדים שהוא חמור קל וחומר לטבילת גופו שהיא נוהגת בכל טומאה בין חמורה בין קלה.

פסוק יג
ע' רש"י ביצה ה' ע"ב בשם המכילתא.
ר"ה כ"ו ע"א.

פסוק יד
ל"י δόλος רמיה.
תוספתא ב"ק פ"ז.
נדרים ס"ב ע"א.
ע' פ' קנין תורה.

פסוק טו
עי' מכילתא ולעיל פ' י'.
שבת פ"ו ע"א.

פסוק טז
עי' לעיל ריש פ' יתרו.

פסוק יז
עי' כל הנ"ל במדרש שה"ש פ"ב ד"ה יונתי בחגוי הסלע.
מד' שה"ש פ' משכני אחריך ומד' תהלים ח' פ' מפי עוללים.

פסוק יח
תענית ז' ע"א.
כתוב בגליון: פירוש מתגלגל בתוך האש ואינו מתירא ממנו.
ספרי וזאת הברכה פ' מימינו אש דת
כתוב בגליון: פי' נקובות.
וי"ר פ' י"ג.
עי לעיל הערה ה34'.

פסוק יט
סוף קנים.

פסוק כ
ע' כל הנ"ל שבת פ"ח ע"ב פסיקתא רבתי פ"כ.

פסוק כב
זבחים קט"ו ע"ב.
שמות י"ט, כ"ב וכ"ד.
שם כ"ד, א' וט', וע"כ בא זה ולימד על זה שהכהנים הם נדב ואביהוא.

פסוק כה
עי שבת פ"ח ע"ב ומדרש תהלים פ"ח פ' ארץ רעשה.

פרק כ

פסוק א

מכאן ואילן כל המכילתא דרשב"י משונה ממכילתא שלנו, ולא אציין עוד סימן * לפני מאמר שלא נמצא במכילתא שלנו.

דשם אלהים מורה על מדת הדין.

כתוב בגליון: כלומר כיון שנישאת לו נפצי צמרו ועשי מלאכתו. וע' יומא כ' ע"ב.

לפי הענין הוא כמו ראוי וכשר הדבר.

במשנה תורה.

ע' מכילתא לפ' זכור את יום השבת וספרי דברים פי' רל"ג שבועות כ' ע"ב.

דשם של מדת הדין מורה על שכר ועונש.

מבואר ע"פ פסיקתא רבתי פ' כ"א: בשעה שהיה מראה להם פורענותן של רשעים היה מראה להם בפנים זועפות וכו' וכשהיה מראה להם מטן שכרם של צדיקים לעתיד לבא היה מראה להם בפנים שמחות וכו'.

לישנא דמתני' (אבות ה' ז') נקט ופיי שהיה אומר הדברות כסדר ולא ב' דברות בבת אחת ע' מכילתא.

בכלל כל המצות יש מצות אנכי דהיינו מציאות השם דאם אינו מאמין במציאות השם אין כאן שום מצוה.

דמתחלה צריך לקבל אלהותו ואח"כ שאר המצוות, וכמ"ש במכילתא פ' ו' וכשם שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי.

ע' מכילתא.

פסוק ב

ע' מכילתא: שכשעמד הקב"ה ואמר אנכי וגו' מי עמד ומיחה כנגדו וכו'.

מדת הרחמים.

לישנא מעליא.

ע' מכילתא, ע"ז ב' ע"ב פסיקתא רבתי פ' כ"א.

פסוק ג

ע' מכילתא וספרא ריש קדשים שהביא הרמב"ן, ומכילתא שבכאן דלא כמאן וצ"ע.

עי' מ"ש ר' יוסי במכילתא.

כלומר לשם שמים . ע"ז כתב לי הרב מו"ח ר' אברהם אבא שי"ף נ"י: לא אדוני! אין הפירוש כן ומלבד שלא שמענו מעולם לעשות לשם שמים אלוה של כסף ושל זהב

לא יתכן סיום דברי המכילתא ת"ל אלהים אחרים אע"פ שאין אתה מחזיק בו לשם אלוה "כלומר לשם שמים" ועל כרחך צ"ל דפי' לשם אלוה דסיפא היינו "לשם ע"ז" ולא לשם שמים וא"כ לא סיפא רישא ולא רישא סיפא ופשוט בעיני פי' המכילתא כן שלא יעשה אדם אלוה של כסף ושל זהב ויאמר לא שקוץ [פי' אין אסור לעשות] אלא לאלוה [לשם ע"ז] לא גילול [פי' אין אסור ומתועב לעשות] אלא לאלוה [לשם ע"ז] וא"כ הוא שאינו עושה לשם ע"ז הוא דשרי ת"ל אלהים אחרים דאחרים מיותר ללמדנו דאע"פ שהעושה בעצמו מחזיק אותן "אחרים" ולא לאלהים קרובים כדרך שמחזיקים אותם עובדיהן אפ"ה אסור וז"ש אע"פ שאין אתה מחזיק בו לשם אלוה אי אתה רשאי לקיימו. עכ"ל הרב הנ"ל.ואני אומר לתרץ דבורי מ"ש: "כלומר לשם שמים" כוונתי היתה עפ"י מ"ש הכוזרי מאמר א' סי' צ"ז להתנצלות ישראל במעשה העגל שהיו כמה אנשים מהם מבקשים נעבד מורגש יכונו נגדו כשאר האומות מבלי שיכחשו כאלהות מוציאם ממצרים, וחטאתם היתה בציור אשר נאסר עליהם ושיחסו ענין אלהי על מה שעלו בידם ורצונם מבלי מצות האלקים, ולא היה העון ההוא יציאה מכלל עבודת מוציאם ממצרים אך היה מרי לקצת מצותיו כי הוא יתברך הזהיר מן הצורות והם עשו צורה עיי"ה. לזאת כונתי בכתבי שעושה אלהי של כסף ואלהי של זהב לשם שמים, וכן פירשתי סוף המאמר אעפ"י שאין אתה מחזיק בו לשם אלוה כלומר לעבוד הצורה עצמה אלא שאתה עושה לכון נגדה בשעה שעובדין לשם אעפ"כ אסור ויליף לה מאלהים אחרים, מפני שאחרים דהיינו האומות היו עושין כן כמ"ש הכוזרי שם עיי"ש; ומפני שהכוזרי יד כל אדם ממשמשת בו סמכתי על המבין ולא הארכתי לפרש. ועפ"י דרך הרב רא"א שיף נ"י היה נ"ל לפרש עפ"י מ"ש במכילתא סוף פ"י ד"א לא תעשו לכם אלהי כסף שלא תאמרו הרי אנו עושין לנוי כדרך שאחרים עושין במדינות ת"ל לא תעשו לכם עכ"ל (ע' הגי' בסה"מ לרמב"ם ל"ת ד'). ולפ"ז מאמר דילן דמכדרשב"י יליף זאת מאלהים אחרים דאעפ"י שאינו מחזיקו לשם אלוה אלא לנוי בדרך שאחרים עושין אסור. — והבוחר יבחר.

מובא בשם מכדרשב"י מר' טודרוס הלוי הנ"ל הערה ט1'.

מכילתא.

מובא ג"כ מר"ע הנ"ל בשם מכדרשב"י.

פסוק ד

ע' ספרא ריש קדשים פי' אלהי מסכה לא תעשו לכם.

כ' בגליון: פי' צורת אדם בים, וע' בכורות ח' ע"א ורש"י שם.

כ' בגליון: פי' תולעים שבקרקע הים, וע' ר"ה כ"ד ע"ב.
הריני מטרידך מן העולם.

פסוק ה

סנהדרין ס"א ע"ב.
ע' סנהדרין ס' ע"ב ולקמן פ' משפטים כ"ב י"א במכילתא זו.
סנהדרין ס' ע"ב.
ע' רמב"ם ס' המצוות ל"ת ו'.
ע' סנהדרין ס"ד ע"ב.
ע' סנהדרין ס"ג ע"א.
סנהדרין ס' ע"ב.
המוסגר הוספתי עפ"י מה שהביא ר' טודרוס הנ"ל בשם מכדרשב"י.
כ' בגליון: פי' קלע.
ע' מכילתא וע"ז נ"ה ע"א.
ברכות ז' ע"א.

פסוק ו

ע' ספרי דברים פי' ל"ב.

פסוק ז

שמות ל"ד ז' דכתיב ונקה לא ינקה ודרשינן מנקה הוא לשבים (יומא פ"ו ע"א).
על לאו דלא תשא.
ע' מכילתא ויומא פ"ו ע"א ותוספתא שם פ"ד.

פסוק ח

ע' הערה 36.
מובא ברמב"ן לשמות כ' ח' בשם מכילתא אחרת.
מכילתא וביצה ע"ז ע"א.
פסחים ק"ו ע"א.
ע' ספרא אמור פרק י"ד ור"ה ט' ע"א.
ע' מכילתא ורמב"ן ופסי רבתי פ' כ"ג.
ע' פסחים ק"ו ע"א.
תוספתא ברכות ג' ח', פסחים ק"ה ע"א.
פסחים שם.
שם.

ע' מכילתא בא פ"ט ושבת קי"ט ע"א.
שבת קי"ג ע"א, ופס' רבתי פ' כ"ג.
ע' פסחים קי"ב ע"א.

פסוק ט

אבות דר"נ פ' י"א, וע' הוצאת רש"ז שעכטער נוסחא ב' פ' כ"א.
באדר"נ פי"א בשם ר' טרפון.
באדר"נ שם בשם ר' יוסי.
ע' אדר"נ שם, ובנוסחא ב' שם מאמר זה בשם ר' אליעזר.
כדדרשינן בת"כ ריש אחרי בכל עת זה יה"כ, וע' מנחות כ"ז ע"ב.
ע' עירובין ק"ה ע"א ותוס' ב"ב י"ד ע"א ד"ה שלא.
ע' כל זה במשנה ובתוספתא פ"ק דשבת ובגמ' שם י"ח ע"א ויש שם כמת שנויים.
מכילתא.

פסוק י

ע' מכילתא שדרשה מקרא אחרינא.
ע' מכילתא, והכא דריש מלה', דמחשבה אינו מכיר אלא ה', וכן בפס' רבתי פכ"ג.
ויקרא רבה סוף פל"ד.
שבת ק"נ ע"א וע"ב.
פ' בא י"ב ט"ז.
מכילתא.
שבת קכ"א ע"א.
פי' כיון שעושה מלאכת עצמו הרי הוא עושה מדעת עצמו ואינו עושה לדעת אביו ומותר, ע' שבת קכ"א ע"א ומה שהביא הרשב"א שם בשם הירושלמי.
ספרא אמור פרשה א' ו'.
בתמיה ופשיטא שצריך לשבות בשבת.
עבדים כנענים ערלים ושלא טבלו שדינם כגר תושב מפני שקבלו ז' מצות בני נח (דבעבדים שנימולים וטבלו פשיטא דחייבין לשבות) ומיירי שעושין מלאכה לישראל, דלעצמן שרי. ע' כריתות ט' ע"א ויבמות מ"ח ע"ב.
מבואר בע"ז ט"ו ע"א ובשבת פרק במה בהמה.
יבמות מ"ח ע"ב, וע"ש ברא"ש.

פסוק יא

פס' רבתי פכ"ג וע' ב"ר פ"י.

שינוח האדם מיגיעו כדלקמן.
פס' רבתי פ' כ"ג.
מכילתא.
פס' רבתי פכ"ג, וע' מכילתא.
ע' פס' רבתי פכ"ג, ב"ר פי"א ומכילתא.

פסוק יב

מכילתא קידושין ל"א ע"ב.
במכילתא בשם רבי ובפ"ר פ' כ"ג—כ"ד בשם תני רשב"י, ועי' קידושין ל' ע"ב בשם ת"ר, והוא ת"כ קדשים.
כתובות ק"ג ע"א.
תושבות הן מקומות שהיהודים נתיישבו שם בח"ל כמו אלכסנדריא של מצרים ורומי.

פסוק יג

ע' מכילתא.
דריש נוטריקון לא תתיר (להרוג) רוצח עד עמדו למשפט.
צ"ל צורח, ודריש לא תצריח, שהדם תוסס כל זמן שהרוצח חי כמסופר בפסיקתא רבתי פ' כ"ד, ועי"ש.
ע' מדרש שמואל פ' כ"ח, יבמות ע"ח ע"ב.
מכילתא.
נדרים כ' ע"ב.
מובא בפיי המשניות לרמב"ם סנהדרין פ"ז מ"ד. וע' פכ"א מה' איסורי ביאה ה"ב.
פס' רבתי פ' כ"ד. במדבר רבה פ"י ב'.
ארבע אותיות.
ע' נדה י"ג ע"ב. וע' פ"ר שם, ויקרא רבה פכ"ג י"ב.
נדה שם.
ע' עירובין ק' ע"ב.
ע' שבת ס"ב ע"ב, יומא ט' ע"ב, פס' דר"כ פסקא י"ז, פסקא רבתי פל"א, וי"ר פט"ז, מדרש פ' סורו טמא. ולענין כ"ד תכשיטין ע' שמות רבה פמ"א: כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין.
ע' סנהדרין צ"ג ע"א, תנחומא ויקרא ו', הוצאת רש"ב ויקרא אות י' פס' דר"כ כ"ה.
ע' סוטה ד' ע"ב.
ערכין ט"ו ע"ב.

מכילתא.
סנהדרין פ"ה ע"ב.
מכילתא.
מכילתא.

פסוק יד

מובא בס' המצות לרמב"ם ל"ת רס"ו בשם מכילתא, וע' פ"א מה' גזילה ה"י ומ"מ ומ"ע שם, וחינוך מצוה תט"ז.
ע' מכילתא סוף פ"ח.
שאתה מצווה לשמרם שלא ילכו ויזיקו, עי' משנה ריש בבא קמא.
כמו הלואי.
כן הוא במכילתא במס' שיר פ' ה' פסוק י"ד ידיו גלילי זהב, אבל בירושלמי שקלים פ"ו ה"א וסוטה פ"ח מ"ג בשם חנני בן אחי ר' יהושע.
ע' מכילתא מס' שיר שם וירושלמי שם ושמות רבה פמ"ז, וע' שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקמ"ט.
מכילתא.
מובא בפס' רבתי פכ"א בשם תני חזקי', וכבר כתבנו שתנא דבי חזקי' הוא מכדרשב"י.
כל זה במכילתא.

פסוק טו

עי מכילתא.
עי' מכילתא ריש פ"ט.
עי' מכילתא לעיל שירתא פ' זה אלי שאמר ר"א כעין זה.
מכילתא.

פסוק טז

מכילתא וספרי דברים פי' קע"ו.

פסוק יז

ע' מכילתא, ויש כאן ב' פירושים מאי לגדלכם.
כלומר כמשמעו.
מכת פורענותן, ע' תרגום לשמות ט' ט"ו.
מכילתא.

פסוק יח
ע' מכילתא ולעיל י״ט ט' והובא מאמר זה בשם מכדרשב״י מר' טודרוס הלוי הנ״ל הערה ט1'.
ויקרא רבה פ"א, וע' סוכה מ״ה ע״ב.

פסוק יט
לעיל י״ט ג' וע' מכילתא.
צ״ל מכחישין.
מכילתא.

פסוק כ
ע' ר"ה כ"ד ע"א.
מכילתא וע' רש״י.
מאמר קשה לפרשו. וע' רש״י ל"ב כ"ז.
ר"ה כ״ד ע"ב.

פסוק כא
מכילתא, זבחים נ"ח ע״א.
מפני קבר התהום, אבל תחת המזבח לא היה חלול, וע' מל״מ פ״א מה' בית הבחירה הי״ג.
מדות פ"א מ"ו, ע"ז נ"ב ע"ב.
ע' תנחומא לפ' ויקחו לי תרומה.
ע' מכילתא וע' בלקוטי בתר לקוטי שלי צד 3 ומה שהעירותי שם.
ע' מכילתא.
מכילתא וספרי במדבר פי' ל״ט.
ע' אבות פ״ג.

פסוק כב
עי' ס' השרשים לר' יונה בן גנאח צד 85 הערה 25.
מכילתא.
עי' ירושלמי יומא פ"ג ה"ו.
מדות פ״ג מ"ד, ועי' רמב"ם פ״א מה' ביה"ב הי״ד שנראה ששאב ממכילתא דילן.
תוספתא ב"ק פ״ז ו'. ומאמר זה מובא מר' טודרוס הנ"ל (הערה ט1') בשם מכדרשב"י.
ע' כ"ז במכילתא ופ"ג דמדות מ"ד.
חולין י״ח, וע' רמב"ם פ״א מה' ביה"ב הי״ד וט״ו.

פסוק כג
מכילתא.
רמב"ם שם ה"יז.
מובא בסה"מ לרמב"ם ל"ת פ' בשם מכילתא.
ע' מכילתא דפליגא.
כלומר בעבירות.

פרק כא

פסוק א
ע' מכילתא הוצאת רמא"ש.
ע' מכילתא ושמות רבה ורש"י.
ע' עירובין נ"ד ע"ב.
להבינו טעם הדבר ע' רש"י שם.
מכילתא.
לגדולים והשובים שבהן, ע' ב"ר פ' צ"א.
דמשפטים היינו דינים, ודינים היינו מדות. כמו שאמרו והלא דין הוא, היינו דבר זה אפשר ללמוד במדה אחת מי"ג מדות.
בעל מדרש הגדול רומז כאן על מדרש י"ג מדות שהביא ריש ויקרא, ומדרש זה הוצאתי לאור בספר ברכת אברהם שנדפס לכבוד ידידי מו"ה אברהם בערלינער עת מלאת לו שבעים שנה בשנת תרס"ג.
גיטין פ"ח ע"ב.

פסוק ב
הרב מו"ה שניאור זלמן שעכטער נ"י ראש ביה"מ לרבנים אשר בנעוויארק הדפיס ב' עלים ממכילתא דרשב"י, אשר מצא בקאמברידגע, במ"ע The Jewish quaterly review שנת 1904 צד 443 עד 445, ומה שהוספתי והגהתי כאן עפ"י הנדפס שם ארשום בעגול כזה 0.
חסר ראש המאמר ויש למלאות החסרון עפ"י בבלי חגיגה י"ד ע"ב, ירוש' שם פ"ב ה"א, תוספתא פ"ב. ונ"ל דבמכילתא דרשב"י היה כאן דרש כזה: ד"א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם אלה תשים לפניהם ואי אתה שם לפניהם מעשה מרכבה ומעשה בר' יוחנן בן זכי וכו'. ולפי"ז האי מאמר אגדה על כי תקנה עבד עברי שכתוב לעיל העתיק בעל מה"ג ממקור אחר ולא ממכילתא דרשב"י.

אבות פ"ב מ"ח.
כאן נרשם בכ"י "פרק". ונראה מזה שהמכילתא דרשב"י היתה נחלקת לפרקים, ועיין ההוספות מכ"י שאוסיף לקמן כ"א ל"ז בסוף הפסוק.
ספרי דברים פי' קי"ח, ילקוט בהר רמז תרס"ו בשם ת"כ, ובת"כ שלנו ליתא.
ספרי שם, ת"כ בהר פרק ז'.
פליג על מכילתא שלנו וע' קידושין י"ד ע"ב דזה דעת ר' אליעזר.
וכן הוא במכילתא לקמן פ' וכי ימכור איש את בתו וכ"פ הרמב"ם ה' עבדים פ"א ה"ב, וע' מל"מ שם דהרמב"ן חולק ע"ז.
ומה הבת שאינה מוכרת את עצמה אביה מוכרת הבן שמוכר את עצמו אינו דין שיהא אביו מוכרו.
מכילתא פרשה ג' לפס' ז'.
מכילתא דילן, והובא כאן בשם ר' ישמעאל, וזה מראה שמכילתא דילן היא מכילתא דר' ישמעאל.
ע' ב"ר ס' מ"ב ויגד לאברהם העברי.
עד כאן עפ"י כ"י הנ"ל עלה א'.
ספרי דברים פי' קי"ח, קידושין י"ז ע"ב.
קידושין ט"ז ע"ב.
עי' קידושין י"ז ע"א ורמב"ם ה' עבדים פ"ב ה"ה ומל"מ שם.
ע' מכילתא ות"כ בהר פרק ז' ה"ג.
ערכין כ"ח ע"ב.
שם וספרי דברים פי' קי"א.
ירושלמי פ"ק דקידושין ה"ב.
ערכין י"ח ע"ב, ועי' מכילתא.
קידושין ט"ו ע"א, וע' רמב"ם פ"ב מה' עבדים ח"ב.
מכאן הוציא הרמב"ם דינו פ"ב מה' עבדים הי"ב.
כר' אליעזר לקמן במכילתא וכר"ש בקידושין כ"ד ע"ב.
מכילתא.
ע' מכילתא.
קידושין י"ד ע"ב.
שם וט"ז ע"א.

פסוק ג

ע' מכילתא.

ע' קידושין כ' ע"א.

רוב דברי המכ' מד"ה אם בעל אשה הוא עד כאן הובאו ברמב"ן על התורה כאן בשם מכילתא אחריתי דר' שמעון, ועיי"ש, וע"ג בת"כ בהר פרק ז' ה"ג, ורמב"ם פ"ג מה' עבדים ה"א וה"ב ומל"מ שם. ופי' אל תפרישנו מאשתו ומבניו ע' ברמב"ם פ"ג מה' עבדים ה"ה.

פסוק ד

מכילתא.

אם מת האדון ועובד אם הבן גם הבן יכול ליתן לו שפחה כנענית, ונ"ל דמרבה מאם, כבזבחים ט' ע"א.

מכילתא.

קידושין ט"ו ע"א.

קידושין כ"א ע"ב.

שם כ' ע"א.

שתי שפחות כמ"ש הרמב"ם פ"ג מה"ע ה"ה.

לדעת הפוסקים דשפחה מותרת מן התורה (ע' מל"מ פ"ג מה"ע ה"ג) מיירי כאן בב' שפחות ולדעת הפוסקים דשפחה אסירה מה"ת צ"ל דמיירי בב' נשים בנות חורין, ונ"ל דאיצטריך לאשמעינן במשיא את בנו סמוך לפרקו, ע' יבמות ס"ב ע"ב.

ע' מכילתא.

רמב"ם פ"ג מה"ע ה"ה.

כדיליף לקמן מתהיה לאדוניה.

דאין קידושין לעבד וע' מכילתא לפ' והוא יצא בגפו ות"כ בהר פרשה ו' ה"ג.

ע' מכילתא.

ע"ל הערה 44.

פסוק ה

ע' מכילתא, ואולי דרש כאן שישלש מדכתיב עוד במשנה תורה והיה כי יאמר.

קידושין י"ז ע"ב, ספרי דברים ס"פ קכ"ב.

קידושין כ"ב ע"א ספרי דברים ר"פ קכ"א.

מכאן עד סוף הפסוק בספרי שם ובש"ס שס, ואפשר דמביאו כאן בשם ר' שמעון משום דסתם ספרי ר"ש, אמנם מדמייתי הא דחלה אצל רבו בשם ראב"ע ש"מ דשמות התנאים היו מקובלין אצל בעל מכדרשב"י.

פסוק ו

רמב"ם פ"ג מהי"ע ה"ט.
מכילתא.
רמב"ם פ"ג מהי"ע ה"ט.
מכאן עד "את בתי האיש מוכר" בפס' ז' הדפסתי הכל עפ"י כ"י של הרב מהרש"ז שעכטער הנ"ל הערה 34'.
מכילתא ורמב"ם שם.
מכילתא.
ספרי דברים פי' קכ"ב.
ע' לעיל י"ט, י"ז.
קידושין כ"א ע"ב וע' מכילתא.
נ"ב פיר' המכתב.
נ"ב פיר' מיני קוצים.
קידושין כ"א ע"ב, ספרי דברים פי' קכ"ב.
מכילתא, קידושין י"ז ע"ב.
מכילתא.
שאינו עובד את בנו.
במוכר עצמו.
בפ' ראה דמיירי במכרותו ב"ד כדלעיל פסוק ב'.
ע' לעיל הערה ט43'.

פסוק ז

במדרש הגדול כתוב כאן וז"ל: וכי ימכור איש את בתו לאמה. הרי זה בכלל היה ויצא מן הכלל לטעון טעון אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: להקל עליה שהיא יוצאה בסימנין ולהחמיר עליה שאם רצה האדון ליעד מיעד עכ"ל ומאמר זה הוא ממדרש י"ג מדות' ע' ספר ברכת אברהם צד 67. ומכ"י שלפנינו נראה דהמאמר אינו ממכילתא דרשב"י, דלא כמו ששיערתי לפנים.
לפנינו כתוב: אם, אמנם בכמה כ"י איתא: ואם.
כן יש להגיה, ע' לקמן ס' ל"ז.

המאמר המוסגר הוספתי עפ"י מדרש הגדול להשלים בזה החסרון של כ"י. (וע' סוכה כ"ג ע"ב ומכילתא פ"ג) והנה המה"ג לא הביא אלא סוף הדרש כי ימכר איש וכו' ואין ב"ד מוכרין, (וכמו שהדפסתי ב"הפלס" ש"ג צד 321) מפני שסבר דלפי המסקנא אין אנו צריכין לדרש כי יגנב איש, דמכי ימכר איש איכא למילף דאין ב"ד מוכרין בין בגניבת אביה בין בגניבת עצמה. אך זה טעות, דכי ימכר איש מיירי בקטנה דאביה מוכרה וקמ"ל דאין ב"ד מוכרין הקטנה בגניבת אביה, ומ"מ צריך קרא דכי יגנב איש דגם בגדלות דוקא איש נמכר בגניבתו ולא אשה, דפשיטא דכי יגנב איש מיירי בגדול. ולקמן פס' ל"ז חזינן דאף לפום מסקנא קאי הדרש דכי יגנב איש.

כאן נשלם הכ"י ומתחיל ההעתק ממדרש הגדול.

ע' מכילתא.

ע' מכילתא ונדרים ע"ו ע"א, וע' סנהדרין ס"ט ע"א דדריש ג"כ בן ולא אב.

קידושין י"ט ע"ב, ירושלמי שם פ"א ה"ב.

קידושין כ' ע"א, וע' רמב"ם פ"ד מה"ע ה"ב.

ע' קידושין ב' ע"א.

ע' ב"ר פמ"ה: דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ, וע' במוסף הערוך שצ"ל דליים ובלנריות והוא מלשון רומי balneariae בגדי מרחץ.

ת"כ בהר פרק ז' ה"ב.

ע' מכילתא.

פסוק ח

קידושין י"ט ע"ב.

קידושין י"ט ע"א, רמב"ם פ"ד מה"ע ה"ח.

רמב"ם שם ה"ז.

מכילתא.

קידושין ע"ז ע"א בשם חזקיה.

קידושין י"ח ע"א.

קידושין י"ט ע"א.

כל זה ברמב"ם פ"ד מה"ע ה"י וע"ש בלח"מ. וע' ס' מעין החכמת שתמה דרמב"ם פ' דלא כחד מהני תנאי דקידושין י"ח ע"ב, והנך רואה דדינו ממעין קדוש דמכדרשב"י יצא.

וכן הרמב"ם פ"יט מה' סנהדרין לא מנה לאו זה בלאוין שלוקין עליהן.

מכילתא, קידושין י"ח ע"ב.

קידושין י"ח ע"א, וע' ירושלמי פ"א ה"ב.

פסוק ט
מכילתא ועיי"ש.
רמב"ם פ"ד מה"ע ה"ח.
מכילתא.
קידושין י"ח ע"א.

פסוק י
שמופקרת לזנות. ע' ב"ר סוף פ' פ': בני אדם של הפקר וע' ת"כ קדושים ריש פרק ז'.
ע' קידושין ט"ז ע"א וצ"ע.
מכילתא, כתובות מ"ז ע"ב.
כתובות ס"א ע"ב וס"ב ע"ב.
שם מ"ח ע"א.

פסוק יא
כל המאמר הזה מובא מר"י אבן גנאח בס' הרקמה שער ל"ד צד 214 בשם רבותינו ז"ל.
ע' מכילתא ורמב"ם פ"ד מה"ע ה"ה.

פסוק יב
ע' מכילתא ות"כ אמור ריש פרק כ'.
ע' ת"כ שם וסנהדרין ע"ח ע"א.
ע' מכילתא לקמן פ"ז.

פסוק יג
מפורש במדרש י"ג מדות שהדפסתי בספר ברכת אברהם צד 67 וז"ל: כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח הרי ההורג בכלל שופכי דמים היה כשהוא אומר ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לן מקום הרי יצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר להקל עליו לידונו בגלות ולא להחמיר עליו שאם הרגו גואל הדם בגבול עיר מקלטו נהרג עליו אע"פ שלא מצינו לו מקרא מלא נמצינו למידין לדינו מן המקרא הזה ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם מחוץ הוא דאין לו דם הא לפנים יש לו דם עכ"ל, וע' מה שהעלותי שם.
ע' ספרי מסעי פי' ק"ס וב"ק כ"ו ע"ב.
כמו שמסתקיף ע' ת"י בראשית מ"ח, ח'.
תענית י"ח ע"ב, ספרא אמור פרק ט', שמחות פ"ח.
מכות י"ב ע"ב.
ע' מכילתא.

מכות י"א ע"ב.

פסוק יד

ע' סנהדרין מ"א ע"א וס"ט ע"א.
מכילתא.
שמצווין להחיותו.
רמב"ם פ"ב מה' מצה הי"א.
סנהדרין ע"ט ע"א.
בעלילות.
ע' מכות י"ב ע"א, ירושלמי פ"ב ה"ז. מדרש שמואל פכ"ה.
ס' מכילתא ויומא פ"ה ע"א.
שרציחה דוחה עבודה ע' סנהדרין ל"ה ע"ב.
מכילתא.
מכילתא.
מובא ברמב"ן לבמדבר ל"ה כ"ט בשם מכילתא.
ע"ז ח' ע"ב.

פסוק טו

ולא אמרינן לענין זה בני בנים הם כבנים.
ת"כ קדשים פרק ט' ה"ח.
ע"י מכילתא. ות"כ אמור פרק כ' ה"ח.
רמב"ם פ"ה מה' ממרים ה"ט וי'.
ע' ת"כ קדשים פרק ט' ה"י ואמור פרק כ' ה"ח.
ת"כ אמור שם.
כתובות ל"ה ע"א בשם תנא דבי חזקיה וע' ירושלמי שם פ"ג ה"ג. וכבר אמרנו שחזקי' הוא המסדר מכדרשב"י.
מכילתא.
ע' סנהדרין מ"ה ע"ב.

פסוק טז

מכילתא.
ספרי כי תצא ס' רע"ג.
רמב"ם פ"ט מה' גניבה ה"ה, סנהדרין פ"ו ע"א, ספרי שם.
סנהדרין שם.

סנהדרין פ"ה ע"ב, ספרי שם.
מכילתא.
ברכות י"ח ע"ב.
המוסגר הוספתי עפ"י סברא, ונ"ל דהמעתיק דלג מן "ת"ל" עד "ת"ל".
כדלעיל הערה 49'ז.

פסוק יז

לעיל אות 47'ת.
מכילתא, ת"כ קדשים פרק ט' ה"ט.
ע' ת"כ שם ולעיל אות 48'א.
מכילתא. ת"כ שם ה"י.
סנהדרין ס"ו ע"א. ועי' מכילתא.
מכילתא.
לעיל הערה 49'ז.

פסוק יח

צ"ל כי.
ספרי דברים פי' רפ"ו ורצ"ב.
עי' מכילתא וספרי שם.
ע' לקמן פ' כ"ב וב"ק מ"ב ע"א.
ע' לעיל פסוק י"ד ולקמן פ' ל"ה.
ב"ק צ' ע"ב, תוספתא סנהדרין פי"ב.
מן התשלומין ע' לעיל אות 47'ת.

פסוק יט

ע' מכילתא.
ע' סנהדרין ע"ח ע"א וע"ב.
ע' מכילתא.
ב"ק פ"ה ע"ב.
ב"ק פ"ו ע"א.
ב"ק פ"ה ע"א.
שם ומכילתא.
שם וברכות ס' ע"א.

פסוק כ

ע' מכילתא. ושם בשם ר' ישמעאל.

ע' לעיל פס' י"ח.

ע' רמב"ם פב מה' רוצח הי"ד שכתב בדין זה: יראה לי וכו', א"כ נראה שדין זה אינו ממכילתא דרשב"י אלא בעל מה"ג הוציאו מהרמב"ם, וע"כ הסגרתי מאמר זה.

ע' ב"ק צ' ע"א, ונראה מכאן דר"א דריש מתחת ידו ופי' דידו היינו רשותו. כדאיתא בירושלמי קידושין פ"ג ה"א.

מכילתא.

ע' מכילתא ונ"ל דבעל מה"ג השמיע דרשה דמכילתא משום דדרש בשבט כהרמב"ם וכמ"ש לעיל אות ק49' וס"ל דמביאין לענין עונש מן הדין להקל בעונשין, ע' במפרשי המכילתא.

פסוק כא

מכילתא.

לעיל אות ס49'.

ע' ב"ק צ' ע"א.

פסוק כב

לענין תשלומין, וע' מכילתא דדריש לי למתכוין להרוג את זה והרג אחר.

ע' ירושלמי נזיר פ"ט ה"ה וסנהדרין פ"ט ה"ג.

ב"ק מ"ב ע"א.

אין לה ב' ולדות אלא ולד א' וע' מכילתא.

ע' ב"ק מ"ט ע"א ורמב"ם פ"ד מה' חובל ומזיק ה"ב.

ע' ב"ק שם ורמב"ם שם ה"ד.

דאינו חייב על העוברין ע' סנהדרין נ"ז ע"ב, וע' מכילתא.

כתובות ל"ו ע"ב.

דשוה כסף ככסף ע' ב"ק ז' ע"א.

מכילתא.

כמו שפסק הרמב"ם פ"ד מה' חובל ה"ב, וע' השגות הראב"ד.

פסוק כג

לכאורה נראה דצ"ל: נפש תחת נפש ולא נפש ובהמה תחת נפש ולא נפש ועין תחת נפש, ע' תנא דבי חזקי' כתובות ל"ח ע"א ותוס' שם ד"ה הא נמי; אך אפשר ליישב גי'

שלפנינו עפ"י מה שפי' בס' הכתב והקבלה על פסוק עין תחת עין דתחת היינו תשלומין עיי"ש וכמ"ש לקי' פ' כ"ד תחת הרי הוא תשלומין.
כנ"ל לגרוס ופי' מדכתיב עין סמוך לנפש תחת נפש דרשינן נפש תחת נפש ועין כלומר לפעמים נותנין בהריגת נפש תשלומין נפש ועין, והיינו בעון מיתה ותשלומין זה אחר זה. וע' תוספתא ב"ק פ"ט הי"ז.

פסוק כד

בעל מה"ג השמיט כאן קצת ממכדרשב"י וע' תנא דבי חזקי' ב"ק כ"ו ע"ב.
רמב"ם פ"א מה' חובל ה"ה, וע' רמב"ן פ' כ"ד.
ב"ק פ"ג ע"ב.

פסוק כה

בשפוד.
ע' ב"ק פ"ד ע"ב.
ב"ק פ"ג ע"ב.
ב"ק כ"ז ע"א.
משנה ר"פ החובל.
רמב"ם פ"ב מה' חובל. וכנראה מה שהסגרתי אינו ממכדרשב"י.

פסוק כו

ע' לעיל פ' כ'.
רמב"ם פ"ה מה' עבדים הי"א.
קידושין כ"ד ע"ב.

פסוק כז

רמב"ם פ"ה מה' עבדים ה"ח.
מכילתא.
קידושין כ"ד ע"ב.
קידושין כ"ד ע"א וכ"ה ע"א.
ע' רמב"ם רפ"ה מה' עבדים ופ"ב מה' מכירה ה"ב.

פסוק כח

ב"ק ל"ט ע"א.
ע' מכילתא וב"ק נ"ד ע"ב.
ע' לקמן לפסוק ל"ה.

ע' ב"ק מד' ע"א וע"ב.
ע' מכילתא וב"ק מ"ג ע"ב.
ע' לעיל אות ל51'.
ע' סנהדרין ע"ט ע"ב ופ' ע"א.
מכילתא ופסחים כ"ב ע"ב.
ע' ב"ק מ"ד ע"ב.
ע' פסחים כ"ב ע"ב.
ע' לעיל הערה ב21'.
ע' פסחים שם בשם בן זומא.
ע' מכילתא וב"ק מ"א ע"ב ומ"ב ע"א.

פסוק כט

מכילתא וב"ק כ"ג ע"ב.
ב"ק כ"ד ע"א.
ע' ב"ק מ"ד ע"ב.
ע' ב"ק מ' ע"א.
לאפוקי חש"ו ע' ב"ק ט' ע"ב.
ע' מכילתא דמפיק ליה לגז"ש.
ב"ק מ"ב ע"ב. ודע דבב"ק ט"ו ע"א דריש תנא דבי חזקי' מהאי קרא דהשוה הכתוב אשה לאיש, ואפשר דהאי דרש חסר כאן.
צ"ל כשהיא בקבר דהיינו נכסים הראויין ולא באו לה עד לאחר מיתה. ולישנא כשהוא בקבר לא שייך אלא בגונא דב"ב קנ"ט ע"ב. וע' ירושלמי ב"ק פ"ד ה"ז.
וגם בעליו יומת היינו בידי שמים כדלקמן.
כלומר מי שחייב סקילה ישנו בדחייה.
ע' ירושלמי סנהדרין פ"א סוף ה"ב.
ע' רמב"ם פ"י מה' נ"מ ה"ז וסנהדרין ע"ח ע"א
ב"ק מ"ה ע"א.
שם מ"ד ע"ב רמב"ם שם ה"ו.
ע' מכילתא ורמב"ם שם ה"ד וע' סנהדרין ט"ו ע"ב ושם דריש תנא דבי חזקיה דרשא אחרינא, ואולי נשמט כאן.

פסוק ל

וממשכנין אותו רמב"ם שם ה"ד.

ע' לעיל פ' כ"ג.
ב"ק מ' ע"א.
שם ורמב"ם שם ה"ח, וכתוב בגליון: מה הוא הכופר כמה שיראו הדיינין שהוא דמי הנהרג הכל לפי שיוויו של נהרג שנ' ככל אשר יושת עליו וכופר העבדים בין קטנים בין גדולים זכרים או נקבות הוא הקנס הקצוב בתורה שלשים שקל כסף יפה בין שהיה העבד שווה מאת מנה בין שאינו שוות אלא דינר למי נותנין הכופר ליורשי הנהרג ואם המית אשה הכופר ליורשיה מאביה ואינו לבעל ע"כ הגליון והוא לשון הרמב"ם פי"א מה' נ"מ הלכה א' וב'.
דגם בקטנים ישלם עפ"י ב"ד.
דגם הם ישלמו עפ"י ב"ד. וע' אות ד52'.

פסוק לא

כל זה בברייתא ב"ק מ"ג ע"ב ומ"ד ע"א ועי"ש ובמכילתא.
כנראה מיירי כאן בשור בשור וצ"ע, וע' ב"ק ל"ג ע"א.
ב"ק ט"ו ע"ב וע' רמב"ם פ"א מה' נ"מ ה"ו.

פסוק לב

ע' לעיל פ' כ' וכ"ו, וע' מכילתא.
אם אינו שוה אלא דינר לא ישלם אלא דינר. וע' מכילתא.
בכורות מ"ט ע"ב.
כלומר דאין גובין אותן אלא בב"ד מומחין, וע' ב"ק ס"ד ע"ב.
ע' לעיל פ' כ"ט.
מכילתא וע' במדרש על י"ג מדות שהבאתי לעיל בפסוק א' אות ד'.
ב"ק מ"ד ע"ב.

פסוק לג

ע' לעיל פסוק כ'.
וכן ממעט הקדש לקמן פסוק ל"ז מוגנב מבית האיש וע' ב"ק ע"ו ע"א ורמב"ם פי"ב מה' נ"מ ה"ב.
ב"ק נ' ע"א. וע' מכילתא.
עי' ב"ק מ"ט ע"ב.
רמב"ם פי"ב מה' נ"מ ה"ג.
ב"ק נ' ע"א.
ב"ק נ' ע"ב.

שם נ"א ע"א.
כמו כורה אחר כורח ב"ק נ"א ע"א.
ע' אות ד52' ורמב"ם פי"ב מה' נ'מ ה"ח.
ב"ק נ"ב ע"א.
שם ורמב"ם פי"ב מה' נ"מ הי"ח.
ע' ב"ק נ"ג ע"ב, וע' תוס' ב"ק י' ע"א ד"ה שהשור.
מכילתא וב"ק נ"ב ע"א.
ע' ב"ק כ"ח ע"ב ורמב"ם פי"ב מה' נ"מ הט"ז.
ב"ק נ"ד ע"ב, תוספתא פ"ו הי"ח.
ברייתא זו כנראה פליגא אדלעיל אות ב54' שהיא כמכילתא דרי ישמעאל.

פסוק לד

תוספתא ב"ק פ"ו הי"ד. ורמב"ם פי"ג מה' נ"מ ה"ב.
עי' מכילתא ב"ק י' ע"ב בשם תנא דבי חזקיה.
ב"ק שם.
ב"ק נ"ג ע"ב.

פסוק לה

צ"ל דלעיל בפ' כ"ח יש ללמוד דנגיפה וכו' כיוצא בנגיפה מדכתיב גבי מועד והמית איש או אשה ובגז"ש דתם ממועד כדאיתא במכילתא עיי"ש והא דיליף לעיל נגז"ש מכאן היינו לפי המסקנא דהכא דיליף מקרא דנגיחה וכו' כיוצא בנגיחה.
ע"ל ס' כ"ח אות נ'.
ע' תוספתא ב"ק פ"ג ה"ד הוצאת צוקקערמאנדעל וע' ב"ק, מ"ד ע"ב.
ע' מכילתא.
ע"ל פ' כ"ח אות ל'.
ב"ק ב' ע"ב.
ע' מכילתא וב"ק ל"ז ע"ב.
שם.
ירושלמי ב"ק פ"ד ה"ג בשם חזקיה.
ב"ק ט"ו ע"א וע' רמב"ם פ"א מה' נ"מ ה"ג.
ב"ק ל"ד ע"א, תוספתא ב"ק פ"ג ה"ג.
ב"ק ל"ד ע"ב, רמב"ם פ"ז מה' נ"מ ה"ח.
ב"ק ל"ד ע"ב. וע' מכילתא.

פסוק לו

ב"ק כ"ד ע"א וע"ל פ' כ"ט.
שם כ"ג ע"ב.
ב"ק מ"ה ע"ב.
פ' כ"ט.
כדלעיל פ' כ"ט אות ו'.
ב"ק ל"ט ע"א.
ע' מכילתא סוף פי"א וב"ק י' ע"ב בשם תנא דבי חזקיה.
ע' לעיל פ' כ"ד אות פ'.
ע"ל ס' ל"ד אות ח'.

פסוק לז

ע' לקמן סי' כ"ב פ' ב'.
ב"ק ע"ז ע"ב.
תוספתא ב"ק פ"ז הט"ז.
ע' ספרא אמור פרשה ח' ה"ח וט' וע' מכילתא.
ע' ספרא שם ולקוטי בתר לקוטי שלי צד 24 הערה ת"ג.
ע' כתובות ל"ג ע"ב, ויפה שיער החכם מהר"י הלוי שנתחלפו שם מאמרי תנא דבי חזקיה ותנא דבי ר' ישמעאל.
ב"ק ע"ח ע"ב.
ב"ק ע"ד ע"ב.
ב"ק ע"ח ע"ב.
ע' ב"ק שם דהיינו מדעת שניהם.
כר' נחוני' בן הקנה דכרת פוטר מתשלומין, וצ"ע דהא בלא"ה פטור מונגב מבית האיש ואפשר דאיצטריך לר"ש דס"ל בקדשים שחייב באחריותן וגנב מבית האיש קרינן בהן.
ב"ק ע"ו ע"א.
ב"ק ע"ח ע"ב.
שם ע' ע"א.
מכאן עד כ"ב ח' היו לפני שמנה עלים מכ"י (אקספארד ?) מכילתא דרשב"י אשר בטובו שלח לי הרב מו"ה שניאור זלמן שעכטער, ראש ביה"מ לרבנים אשר בנעוויארק, ומה שהוספתי והנחתי עפ"י כ"י זה רשמתי בסימן ענול כזה 0. וגם מחקתי עפ"י אותו כ"י כמה מאמרים שהדפסתי בהפלס באשר ראיתי שלא לוקחו ממכדרשב"י.

ע"ל אות ח55'.
כן כתוב בכ"י ונ"ל דהוא פרק או פסקא ע"ב.

פרק כב

פסוק א
פליג אברייתא דרשב"י בירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ח. והוא כתני ר"ח שם, אביו של חזקיה וכ"ה ברמב"ם פ"ט מה' גניבה ה"יא.
כלומר העדאתו והיינו התראתו כדאיתא בסנהדרין ע"ב ע"ב.
ע' ספרי דברים פי' קמ"ח.
כ"כ בכ"י וצ"ל עג פ והיינו פרק או פסקא ע"ג, עיין לקמן סוף פסוק ב'.
סנהדרין ע"ב ע"ב.

פסוק ב
שם ע"ב ע"א וע' מכילתא.
לפקח עליו את הגל כדמפרש בסנהדרין ע"ב ע"ב.
ע' מכילתא.
מוחה כמו מכה.
הבא להורגך השכם להורגו.
שם ע"ב ע"א.
ע' לעיל הערה ה49'.
שאם יש לגנב חוב לגבות אחר זמן אין שמין החוב לגנגב.
אולי ס"ל כר"ה או כסף או מיטב, ב"ק ט' ע"א.
מכות ב' ע"ב.
כנראה ס"ל אפילו הגנבה שוה יותר מכסף ממכרו אינו חייב לשלם אח"כ. והרמב"ם פ"ג מה' גניבה ה"יד לא פסק כן.
קידושין י"ח ע"א.
ע"ל סי' כ"א פ' ז'.

פסוק ג
ע' שבועות מ"ו ע"א.
היינו אם לא הגביהו אלא משכו ויצא.
ע' ב"ק ע"ט ע"א.
ב"מ ח' ע"א.

לעיל אות צ55'.
ע' כל זה בב"ק ס"ג ע"ב בשם תנא דבי חזקי'.
אם אחר גנב את בנו ומכרו חייב עליו מיתה.
עי' ירושלמי שבועות פ"ו ה"ו.
בכ"י גר': שמנתן עליך גמודה לך. והוא ט"ס ע' לקמן פס' ח'.
ע' לקמן פ' ח' על כל דבר פשע.
ברייתא דב"ק ס"ד ע"ב.
הוא האומר כדכתיב ונקרב בעל הבית.
אם כפר ונשבע ואח"כ הודה.
כדכתיב אשר ירשיעון אל' פרט למרשיע את עצמו.

פסוק ד

בכ"י כ': ויצתא.
ב"ק נ"ח ע"ב ותוספתא שם פ"ו י"ט.
דריש או כדלעיל כ"א ל"ז ועי"ש הערה כ'.
בכ"י כתוב: שני.
ב"ק י"ט ע"ב ועי' מכילתא.
בכ"י כ' שהו.
בכ"י גר': ראתה זרעים ואכלה זרעים.
ע' ב"ק נ"ח ע"ב ונ"ט ע"א.
ב"ק נ"ה ע"ב.
תוספתא ב"ק פ"ו כ"א וירושלמי שם פ"ו ה"ב.
ב"ק ט"ו ע"ב.
ירושלמי ריש ב"ק.
ב"ק י"ז ע"ב.
ע' ב"ק י"ז ע"א וי"ט ע"ב.
ב"ק כ"א ע"ב.
ב"ק נ"ט ע"ב.
גיטין מ"ח ע"ב.
נ"ל לפרש: יכול שישלם מן העידית קרקע גדולה כמו הזיבורית שהזיקה ת"ל שדהו שלא ישלם מן העידית רק קרקע שהיא שוה כמו השדה האמורה למעלה כי יבער איש שדה דהיינו השדה שהזיקה.

צ"ל: אלא זה בלבד.
לכאורה היה נראה להגיה דצ"ל נזק במקום קנס, אך קשה להגיה ד' פעמים דאפשר דתנא דברייתא דילן קרי לתשלומי נזקי ממונו קנס, ועיין כתובות י' ע"א דתנא קנס חכמים במקום תקנת חכמים.
דמטלטלין כל מילי מיטב הוא כמ"ש בב"ק ז' ע"ב, ועי' רמב"ם פ"ח מה' נ"מ ה"י. ובכ"י גרס שאין שמין לו מן המטלטלין אך לקמן גם בכ"י גר' ב' פעמים: אלא מן המטלטלין.
ע' לעיל הערה פ57'.
ע' ב"ק ו' ע"ב תוס' ד"ה שור רעהו.

פסוק ה

מכילתא.
ע' ב"ק ס"א ע"ב. בכ"י איתא כאן: מה זה מיוחד עשה את שאין מיתכוין כמיתכוין כך כל דבר נעשה את שאין מיתכוין כמיתכוין. עכ"ל, וצריך להיות לעיל אחרי: שאין מסכוין כמתכוין.
בכ"י גר' : דרך רשות היחיד.
שם.
שתהא הולכת ונסרכת בעשבים ובקסמים שעל גבי קרקע וכפירש"י ב"ק ס"א ע"א על נכפפת. ובכ"י גר' מכבס לפניה והולך.
בכ"י גר': מעובות של שיש, ונ"ל דתחת "מצבות של פשתן" צ"ל "מעובות של פשתן" והוא מעבה האדמה שהפשתן זרוע שם.
ירושלמי ב"ק פ"ו ה"ה, ובבלי ס' ע"א.
אף המבעיר מה שבוער חייב. ועי' כלים פ"ח מ"ט.
כלומר אף המזיק את הבעירה דהיינו שמכבה חייב.
ע' ב"ק נ"ט ע"ב.
ב"ק ס"א ע"ב וס"ב ע"א.
ב"ק שם.
ב"ק נ"ט ע"ב.
ב"ק ס"א ע"ב.
ב"ק ס"ב ע"ב.
כל זה במשנה שם.
עי' מכילתא ומשנה ריש ב"ק.

פסוק ו

כל זה בב"ק ק"ו ע"ב.
עי' תוס' ב"ק ס"ג ע"א ד"ה רעהו.
ע' ב"מ נ"ו ע"א נ"ז ע"ב.
ע' רמב"ם פ"ב מה' שכירות ה"ה.
עי' לעיל כ"א ל"ה, ולקמן אות י'61.
רמב"ם פ"ב מה' שכירות ה"ה.
וב׳ירושלמי שבועות פ"ו ה"א תני ר"נ או כלים להביא כלי חרס. ועי' כלים פי"ז מי"ג.
משנה ריש קידושין ועי' ירושלמי שם.
אולם ס"ל כר"י בקידושין נ"ד ע"ב דמעשר ממון הדיוט הוא ואולי יש לחלק בין מעשר לכסף מעשר כדאשכחן בירושלמי מ"ש פ"א ה"א, ע' רמב"ם פ"ז מה' מ"ש ה"כ.
ב"ק צ"ג ע"א וירושלמי שבועות פ"ח ה"א.
ירושלמי שבועות פ"ח ה"א.
מכילתא, ב"ק ס"ט ע"ב.
משנה ב"מ ל"ג ע"ב ועיי"ש בירושלמי.
עי' ב"ק ס"ג ע"ב.
שלא בשבועה.
ע"ל פסוק ג'.
עי' ב"ק ס"ג ע"ב וירושלמי שבועות פ"ח ה"ג ולעיל פס' ג'.
ע' ב"ק ס"ג ע"ב.
דוקא על שליחות יד חייב ולא על אבידה וגניבה.

פסוק ז

בכ"י גר': גונוב.
במה"ג כתוב כאן כבמכילתא דר' ישמעאל: ונקרב בעל הבית וגו' שומע אני לשאול באורים ותומים וכו' ונקרב בעל הבית וגו' לשבועה אתה אומר לשבועה וכו' וכו' עד מה כאן בב"ד אף להלן בב"ד עכ"ל. וכאן הדפסתי עפ"י כ"י שעכטער והלשון צ"ע קצת ונ"ל דקריבה האמורה להלן היינו עד הא' יבוא דבר שניהם דזו היא קריבה וזו היא ביאה.
הוא קלסתר. והיינו סל, ע' כלים פ"כ מ"א.
ע' ב׳מ מ"א ע"א.

פסוק ח

ב"מ מ"ד ע"א, ועי' מכילתא.

בכ"י גר': חיטא.
בכ"י גר': עקדה.
ב"מ מ"ג ע"ב.
עי' ב"מ מ' ע"ב.
כן הגירסא בכ"י.
ע"ל פסוק ג'.
שבועות ל"ט ע"ב, רמב"ם פ"ג מה' טוען ונטען ה"א.
שבועות ל"ח ע"ב.
דקרא גם בשומר אבידה מיירי דכתיב על כל אבדה, עיין ב"ק נ"ז ע"א וב"מ כ"ז ע"א.
דטענו חטין ושעורין והודה באי' מהן חייב שבועות מ' ע"א.
כנראה הכ"י מכאן עד מה ראית וכו' נמחק ומשובש, וע' שבועות ל"ח ע"ב ושם מ' ע"ב.
ע"כ נדפס עפ"י כ"י.
ע' אות ק60'.
והוא שאמר אתם עדי, סנהדרין כ"ט ע"א.
שבועת ה' תהיה בין שניהם.
רמב"ם פ"א מה' טוען ונטען ה"ב.
עי' לקמן כ"ג ב' לא תהיה אחרי רבים לרעות.
ב"ק ע"ה ע"א.
מכילתא.
שם וע"ל פסוק ו' ורמב"ם פ"ב מה' שבועות ה"ה.

פסוק ט

דיהי' משמע ו' מוסיף על ענין ראשון.
ב"מ צ"ד ע"ב.
שבועות מ"ט ע"א.
עי' שבועות מ"ב ע"א, ב"ק ק"ו ע"ב.
ע"ל פסוק ו'.
עי' מכילתא.
שבועות מ"ג ע"א, ב"מ נ"ז ע"ב.
כלומר שעכ"פ הבהמה עדיין חיה לפניך.
די"ל כיון שנשברה והיא טריפה הוי כאין בה רוח חיים.
נ"ל דדריש או לרבות מלעיל אות פ57'.

מכילתא.
מכילתא.
ע' מכילתא וב"מ פ"ג ע"א.
ע' מכילתא ושבועות ל"ח ע"ב.
כל זה במכילתא.

פסוק י

זה פירוש על שהשבועה חלה על שניהם, ועי' שבועות מ"ז ע"ב תוס' ד"ה חלה ותוספתא שם פ"ו ה"ג.
מכילתא.
ע' ב"ק ק"ו ע"א.
מכילתא.
שבועות מ"ד ע"ב.
כלומר ישבע או יתן דאם לא נשבע משלם. וע' ירושלמי רפ"ז דשבועות.
כמו הלה.
משנה רפ"ז דשבועות ומדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וע' תוספתא שם פ"ו ה"ג.
ב"ק צ"ח ע"ב.
כנראה הוא דרש אחר שדרש מן ולקח דמיירי במטלטלין ומפרש דולקח קאי אפקדון.

פסוק יא

מכילתא.
ב"מ צ"ח ע"ב.
דרך קרא לומר כן.
אין כתיב כאן ישלם לבעלים, הרי דאין דרך המקרא לומר כן.
כתובות פ"ד ע"א.

פסוק יב

מכילתא.
מאמר מוסגר זה הוספתי עפ"י תשובות הגאונים הוצאת הרכבי סי' רכ"ט (שהובא שם בשם ספרי דבי רב והדרש שבמכילתא דילן הובא בשם מכילתא דארץ ישראל) ועפ"י מה שהביא הרמב"ן כאן בשם מכילתא דרשב"י וע' ב"ק י"א ע"א.
הוספתי המוסגר עפ"י מכילתא ועיי"ש.
מכאן נראה שלא פי' נשבר ששברתו חיה כמו לעיל פסוק ט'.
ע' כל זה ב"מ צ"ג ע"ב.

פסוק יג
מכילתא.
כדלעיל פסוק ט'.
מכילתא.
ב"מ צ"ה ע"א וע' מכילתא.
עי' מכילתא.
ע"ל אות פ61'.
ירושלמי רפ"ח דב"מ, וכנראה צריך להגיה שם.
עי ב"מ צ"ה ע"א.
ב"מ צ"ו ע"ב.

פסוק יד
רמב"ם פ"ב מה' שאלה ה"ה, וע' ב"מ צ"ו ע"א.
ב"מ צ"ה ע"א.
מכילתא.

פסוק טו
ע' פסיקתא רבתי סוף פ' כי תשא.
לישנא מעליא, וע' מכילתא סוף פרשה י"ג.
ע' כתובות ל"ח ע"א וספרי דברים פי' רמ"ד.
כתובות ל"ה ע"ב, מ' ע"ב.
מכילתא.
רמב"ם פ"א מה' נערה ה"ח, דלא כספרי דברים פי' רמ"ד ורמ"ה דדריש ושכב עמה והשוכב עמה כל שכיבה.
קדושין מ"ו ע"א.
מכילתא וע' כתובות כ"ט ע"ב גבי אונס.

פסוק טז
בכ"י שהיה ביד החכם מהר"י הלוי כתוב: ת"ל אם מאן ימאן אביה "עד שימאן אביה" מלמד שהרשות ביד האב למאן. והחכם הנ"ל שיער שצ"ל: יכול הואיל ואינה ראויה לו לאישות לא יהא חייב בקנסה ת"ל אם מאן ימאן אביה עד שימאן אביה, ע"כ, וזה מסכים עם ברייתא דתני חזקיה שהובאה בירושׁ' כתובות פ"ג ה"א ועם ת"י. — ולפי הגי' שלפנינו נ"ל להגיה שצ"ל ל"כונסה" תחת "בקנסה".
כתובות ל"ט ע"ב.

כתובות מ"ו ע"ב.
כל זה במכילתא.

פסוק יז
סנהדרין ס"ז ע"א.
רמב"ם פי"ד מה' סנהדרין ה"ג, וע' סה"מ ל"ת ש"י.
סנהדרין ס"ז ע"א וע' מכילתא.

פסוק יח
סנהדרין נ"ד ע"ב, וע' מכילתא ות"כ קדשים פרק י'.
מכילתא ות"כ שם.

פסוק יט
ע' סנהדרין ס' ע"ב ולעיל כ' ה' ד"ה לא תשתחוה להם וירושלמי שבת פ"ז ה"ב בשם תני חזקיה ומדרש על י"ג מדות (שהוצאתי לאור בס' ברכת אברהם) מדה ז'.
סנהדרין ס"ג ע"א וע' מכילתא.

פסוק כ
מדכתיב ב' פעמים כאן ובויקרא י"ט ל"ג.
מדכתיב עוד וגר לא תלחץ לק' כ"ג ט', וע' ב"מ נ"ט ע"ב.

פסוק כא
מכילתא.
כלקמן פ' כ"ד.
ע' ספרי דברים פי' רפ"א ורמב"ם פ"י מה' דיעות ה"י.
רמב"ם שם ועי' במעין החכמה דף י"ח ע"א שתמה מאין הוציא הרמב"ם דין זה, ועתה תראה כי ממעין קדוש מוצאו.
ע' מכילתא.

פסוק כב
רמב"ם שם.
יותר אני שומע מצועק, וכמ"ש במכילתא.

פסוק כג
דברים י"א י"ז.
מכילתא.

היינו אף אני אעשה זאת (ויק' כ"ו ט"ז), וע' ת"כ שם, ושם נאמר ג"כ דבר וחיה רעה בפסוק כ"ב וכ"ה. כן פי' ר' דוד פרדו בפירושו לספרי.
כל זה בספרי דברים פי' מ"ג.
וכן ת"א ויקרא כ"ו כ"ה דקטלין בחרבא.
כינה המדרש.
מכילתא, ב"מ ל"ח ע"ב.
ובפתיחהא דאסתר רבתי איתא אבא אוריין איש צידן משום ר' גמליאל ובילקוט שם הגי' אבא גוריון (וע' משנה סוף קידושין) וע' במדרש אבא גוריון על אסתר שהו"ל החכם רש"ב, ונ"ל דהוא אבא יודן דכאן כמו איסי בן יהוד' שנקרא ג"כ איסי בן גוריא ע"ש גור ארי' יהוד' וע' תוספתא אהלות פי"ח ה"ז ויבמות פי"ד ה"ז.

פסוק כד

מכילתא.
ב"מ ס"ח ע"א.
תוספתא ב"מ רפ"ד וכמו שהגיה שם בעל מנחת בכורים וכן הגי' בכ"י ערפורט שהו"ל רמ"ש צוקקערמאנדל, וע' פי' מנחה בכורים ולפ"ז צ"ל שהדרש שבכאן לא קאי על דינא דמתני' אלא על פי' אחר שפי' בעל התוספתא במרבין על השכר.
ע"ל פ' כ"א.
צ"ל לא תעקוף וכדאיתא בירוש' גיטין פ"ה ה"א שלא יהא אדם רואה את שדה חברו יפה ומלוה אותו מעות ועוקף ונופלה ממנו.
רמב"ם פ"א מה' מלוה ה"ב ובזה מיושב קושי' הלח"מ שם.
ב"מ ע"ה ומדרבנן וקרא אסמכתא.
משנה רפ"ה דב"מ.
גמ' שם נשך ותרבית חדא מילתא.
פדר"א פל"ג, וע' תוס' ב"מ ע' ע"ב ד"ה תשיך וסוטה ה' ע"א.
ב"מ ע"ה ע"ב.

פסוק כה

ב"מ קי"ג ע"ב.
ספרי דברים פי' רע"ז.
ב"מ קי"ג ע"א.

פסוק כו
כתוב בגליון פיי נטע והוא בל״ע מצע כדאיתא במכילתא, וע׳ ערוך.
ב"מ קי״ג ע״א, תוספתא שם פ"י ה"ט.
ספרי דברים פי׳ נ"ה.

פסוק כז
שבועות ל״ו ע"א, רמב״ם פכ"ו מה׳ סנהדרין ה"ג.
רמב"ם סה״מ ל״ת ס׳ בשם מכילתא, ועי׳ חינוך מצוה ס"ט.
ת"כ קדשים פרשה ב׳ ה"יג.
רמב״ם פכ״ו מה׳ סנהדרין ה״ב.
רמב״ם שם.
מכילתא. ועי׳ הגי׳ בילקוט.

פסוק כח
מכילתא.
מלת דמע בלשון שומרוני הוא חלב, ולכך נקרא תרומת דמע שהתרומה הוא החלב (במדבר י"ח, י"ב) וע׳ טהרות פ"ב מ"ג.
מכילתא.
כלומר לי ממש, דהיינו שיתן הפדיון להקדש.
ומקרא דבמדבר י״ח ט"ו אינו מוכח שיתנו דמי הפדיון לכהן דיי״ל דהם להקדש.

פסוק כט
רשאי ליתנו לכהן בכל מקום, וע׳ מכילתא.
צי״ל: שהן.
עי׳ ריש רות רבה.
בכורות כ"ו ע״ב.
במקרא כתוב: ביום אבל במכילתא וכתי״ גרס וביום, וכן לקי׳ ל״א י״ז.
ת״כ אמור פרשה ח׳ ה"ה.
מכילתא וע׳ מעילה י"ג ע"א.
רמב״ם פ"א מה׳ מעשה קרבנות הי"ב, משנה סוף פ"ק דפרה.

פסוק ל
מכילתא.
ע׳ מכילתא.
מכאן למד הרמב"ם דרשתו פ"ד מה׳ מאכלות אסורות ה"ז.

חולין ע"ג ע"ב.
חולין ס"ח ע"א, וע' רמב"ם פ"ח מה' מ"א ה"ט.
זבחים פ"ב ע"ב.
ע' פסחים כ"א ע"ב.
תמורה ל' ע"ב וע"ש ל"ב ע"א.

פרק כג

פסוק א

ע' רמב"ם פכ"א מה' סנהדרין ה"י וע' שבועות ל' ע"ב וגי' כ"י מינכען שם: מנין שלא יעשה דבריו סנגרון, ועי' פי' ראשונים שהובאו בס' ערוך השלם ערך סניגור.
מכילתא וע' שבועות ל"א ע"א.
ע' שבועות שם מה שדרש מפ' מדבר שקר תרחק.
שם.
מכילתא וע' פסחים קי"ח ע"א.
רמב"ם פ"י מה' עדות ה"א.
שם וע' שבועות ל' ע"ב.
ע' מכילתא וסנהדרין כ"ה ע"ב.

פסוק ב

ע' משנה ריש סנהדרין, תוספתא שם פ"ג ה"ז וירושלמי פ"א ה"א בשם תני חזקיה.
תוספתא שם וע' רמב"ם סה"מ ל"ת רפ"ב שמשם נראה שהי' לפניו מאמר זה גם במכילתא דרי' ישמעאל.
רמב"ם סה"מ ל"ת רפ"ג בשם מכילתא, וע' חינוך סי' ע"ז וע' תוספתא סנהדרין פ"ג ה"ח.
הוספתי עפ"י רמב"ם סה"מ שם וע' רמב"ם ה' סנהדרין פ"י ה"א.
סנהדרין ל"ב ע"א, וע' רמב"ם סה"מ שם וה' סנהדרין פ"י ה"ב.
סנהדרין שם.
שם.
סנהדרין ל"ו ע"א.
סנהדרין י"ח ע"ב.

פסוק ג

ספרא קדושים פרק ד' ה"ב, ספרי דברים פי' י"ז.

פסוק ד
מכילתא וספרי דברי' סי רכ"ב.
ספרי שם.
כב"מ ל"ב ע"ב.
מחובר בדת, ע' שבועות ל' ע"א.
ע' ב"מ ל"ב ע"ב.
מכילתא. ספרי שם, ב"מ ל"ג ע"א.
ב"מ ל' ע"ב.
ב"מ ל"ב ע"א.
ב"מ ל"א ע"א.
ע' רמב"ם פי"א מה' אבדה הי"ד.

פסוק ה
מכילתא וספרי דברים פי' רכ"ה.
לעיל אות ז'.
רמב"ם פי"ג מה' רוצח הי"ד, וע' פסחים קי"ג ע"ב.
ב"מ ל"ג ע"א.
ע' מכילתא וב"מ ל' ע"א.
ב"מ ל"ב ע"א.
רמב"ם פי"ג מה' רוצח הי"ג.
ב"מ ל"ב ע"א.

פסוק ו
רמב"ם פ"כ מה' סנהדרין ה"ה וע' מכילתא.
ע' ב"ק קי" ע"א וספרי דברים סי' ט"ז.

פסוק ז
המדרש הגדול מביא כאן ברייתא דשבועות ל' ע"ב וע' ילקוט כאן.
שבועות ל"א ע"א.
רמב"ם פ"כ מה' סנהדרין ה"א, וע' מכילתא וסנהדרין ל"ז ע"ב.
ע' סנהדרין מ' ע"ב.
במכילתא: "אחד מעידו שעובד לחמה ואחד עובד ללבנה", וכן ברמב"ם שם, וע' פ"ב מה' עדות ה"ב.
דברים י"ט ד': וזה דבר הרצח.

ע' סנהדרין ל"ג ע"ב.
מדכתיב אל תהרג משמע דוקא למיתה אין מחזירין.
מכילתא.
דכיון שחוזר בתשובה אינו נקרא רשע.

פסוק ח
המה"ג מביא כאן ש"ס דכתובות ק"ה ע"א.
גם כאן מביא ברייתא דכתובות שם.
כל זה בספרי דברים פי' קמ"ד.

פסוק ט
עי' מכילתא לעיל פ' י"ח וב"מ נ"ט ע"ב.
ב"מ שם.

פסוק י
ספרא בהר פרשה א' ה"ז וח'.
כשנכנסו לארץ היתה כל הארץ שלהם ע"כ אמר את ארצך, וכשעלו מן הגולה היו משועבדים למלכי פרס ולא היתה כל הארץ שלהם ועל זה כתיב תזרע שדך, ואעפ"כ היתה שביעית נוהגת. וע' ספרא שם ה"ט ור"ה י"ג ע"א בשם ר' יונתן בן יוסף מאמר אחר.

פסוק יא
סוכה מ"ד ע"ב. ושם גרסינן מלקשקש.
ע' מכילתא.
ע' ספרא בהר פרק א' ה"ו ומשנה שביעית פ"ט מ"ח, וע' מכילתא.
ספרא בהר פרק א' ה"ח פסחים נ"ב ע"ב.
ע' שביעית פ"ט מ"ה.
שביעית פ"ט מ"ב.
מובא בסה"מ לרמב"ם מ"ע קל"ד בשם מכילתא. וע' חינוך פ"ד.
נ"ב: פי' כמו מאבקין, וע' שביעית פ"ב מ"ב ומ"ג.
ע"ז נ' ע"ב.
ע' תוספתא שביעית פ"א ה"י.

פסוק יב
דהיינו בשביעית, וע' מכילתא ורש"י.
ר"ה ט' ע"א, וע' ירושלמי ריש שביעית.

ע' שבת י"ח ע"א.
ע' שיטת ר"ע בפסוק זה ביבמות מ"ח ע"ב ובמכילתא בא פ' ט"ו.
עי' לעיל פ' יתרו כ' י'.

פסוק יג
ע' ע"ז ט"ו ע"א וע"ב.
ע' מכילתא וספרי דברים פי' פ"ב.
ע' סנהדרין ס"ג ע"ב.
רמב"ם ה' ע"ז פ"ה ה"ו וסה"מ ל"ת כ"ו.
סנהדרין ס"ג ע"ב.
ע' סנהדרין שם, ובסה"מ ל"ת ט"ו (הוצאת בלאך) מובא זה בשם מכילתא דר' ישמעאל, וע' מגדל עוז לה' ע"ז פ"ד ה"א וחינוך פ"ז.

פסוק יד
חגיגה ג' ע"א.
נ"ל שהוא בית פאגי והוא מקום קרוב, ולעומת זה בית פרסי היה מקום רחוק, ולפום צערא אגרא.
רמב"ם ריש ה' חגיגה, וע' ספרא אמור ריש פרק י"ז וחגיגה י' ע"ב.
ע' ריש זבחים.

פסוק טו
כגון בשביעית וע' מכילתא ד"ה וחג הקציר.
נ"ל דדרש מן למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים.
ספרי דברים פי' קמ"ג, וע' ירושי' חגיגה פ"א ה"ב.

פסוק טז
צ"ל: יום טבוח וע' חגיגה י"ז ע"א.
ע' חגיגה י"ח ע"א.
מנחות פ"ד ע"ב.
בכורים פ"א מ"ג.
דבא' בתשרי ר"ה למעשרות כדאיתא בר"ה י"ב ע"א.
ריש ר"ה ועיי"ש דף ט"ו ע"ב.

פסוק יז
ספרי דברים פי' קמ"ג. וע' חגיגה ג' ע"א.

ריש חגיגה.
ספרי שם, חגיגה ד' ע"א.
ספרי שם.
ע' מכילתא.
רמב"ם פ"א מה' ק"פ ה"ה, פסחים ס"ג ע"א.
ריש ברכות.
ע' רמב"ם פ"א מה' ק"פ ה"ז ומ"ל שם.
רמב"ם פ"ד מה' מעשה קרבנות ה"ב.
חולין קל"ו ע"ב.
בכורים פ"ב מ"ד.
ע"ל כ"ב כ"ח מלאתך ודמעך.
בכורים פ"א מ"ב.
שם פ"א מ"ט.
מכילתא וספרי דברים פי' ק"ד.
חולין קט"ו ע"ב.

פרק לא

פסוק א
רובי מאמרי פרשה זו נמצאים (עם קצת חילופי גירסאות) במכילתא, ע"כ ציינתי כוכב כזה * לפני המאמרים שנתחדשו כאן.

פסוק ג
מובא בספר הרזים דר' טודרוס הלוי הנזכר לעיל הערה ט1' בשם מכילתא דרשב"י.

פסוק ד
כינה המדרש.

פסוק ה
ע' מכילתא יתרו לפסוק זכור את יום השבת.

פסוק ו
ע' לעיל י"ט ה' ומכילתא שם.
ע' לעיל הערה ע66'.
ע' ערובין ס"ט ע"ב.

פרק לד

פסוק א
לפרשה זו אין כאן מכילתא דרי"ש. אך באשר שאחד ממאמרי מדרש הגדול שבכאן מובא בשם מכילתא חשבתי שבעל מה"ג העתיק גם כאן ממכילתא דרשבי"י וע"כ ספחתי מאמרי מה"ג אלו למכילתא דרשבי"י.

פסוק ד
רמב"ם פ"ד מה' שחיטה הי"א.

פסוק ז
ע"י לעיל כ"ג ט"ו.

סנהדרין י"א ע"ב.

פסוק ח
בכורות ו' ע"א.

ע' מכילתא בא ריש פט"ז.

פסוק ט
בכורות ה' ע"ב. וע' על כל פסוק זה לעיל י"ג י"ג ומכילתא שם.

בכורות י"ב ע"א.

רמב"ם פי"ב מה' בכורים הי"א.

קידושין כ"ט ע"ב.

פסוק י
ע' שבת ע' ע"א.

ע' ר"ה ט' ע"א.

מאמר זה מובא בשם מכילתא מר' אברהם בן הרמב"ם בס' מעשה נסים, שיצא לאור בפאריס שנת תרכ"ז, צד 89.

פסוק יא
ע"ל כ"ג ט"ז.

פסוק יב
ע' לעיל כ' ב' ומכילתא משפטים פ"כ.

פסוק יג
ירושלמי פיאה פ"ג ה"ז.

פסוק יד
ע' לעיל כ"ג י"ח.

פסוק טו
עי' ספרי ריש כי תבא.
עי' לעיל כ"ג י"ט.
עי' כל זה בפסיקתא דר"כ ופסיקתא רבתי פסקא עשר תעשר ותנחומא פ' ראה.

פרק לה

פסוק א
מכאן עד ההוספה הרוב נמצא (בקצת חילופי גירסאות) במכילתא, והמעט שנוסף כאן מצויין בכוכב כזה *.

פסוק ב
ע' כריתות ט"ז ע"ב.
ע' כריתות י"ט ע"א.

הוספה

פרק ג

פסוק א
עיין כל מאמר זה בריש ת"כ.

פסוק ב
ע' מאמר זה בב"ר פנ"ה, ובמה"ג לבראשית שם ליתא וכנראה הוא כאן ממכדרשב"י.

פסוק ג
עי' לעיל יתרו י"ט י"ח - כ'.
וכן בשמות רבה פ"ג.
פי' אע"פ שבאת לך ממשלה אל תנח מדת ענותנותך, כמו שמפורש בקהלת רבה.

פסוק ד
כל מאמר זה הובא מר' טודרוס הלוי הנ"ל הערה ט1' בשם מכדרשב"י ובש"ר פ"ב הוא בשם ר' יוסי.

פסוק ה
באדר"נ פל"ד היא ירידה רביעית, אמנם בנוסחא ב' של אדר"נ הוצא' שעכטער פל"ז ג"כ היא ירידה חמישית וכן בפרקי דר"א פ"מ, וע' ספרי במדבר פי' צ"ג.
פרקי דר"א פמ"ה.

פסחים נ"ד ע"ב, וע' מכילתא ויסע פ"ה.
זבחים נ"ד ע"ב, ספרי דברים סוף פי' ל"ז.
כל מאמר זה בספרי שם וקצת בכתובות קי"ב ע"א ובשמות רבה פל"ב.
אין בו פסולת יותר מקרנו.
הוספתי עפ"י ספרי שם.
כל מאמר מוסגר זה מובא מר' טודרוס הלוי הנ"ל הערה ט1' בשם מכילתא דר"ש, ומזה ראיה שכל המאמר המדבר בשבח א"י היה כתוב כאן במכדרשב"י.
מובא בב"ר פי' פ"ה בשם תני רשב"י.

פסוק ו
שמות רבה פ"ה וש"נ.

פסוק ז
ספרי דברים פי' ל"ח.

פסוק ח
מאמר זה הוא ממכילתא דרשב"י כדמוכח לעיל הערה ל16', וכן דרך ספרי דברים וספרי זוטא למנות עשה ולא תעשה כמ"ש בספרי "מבוא למדרשי הלכה" צד 65.
ע' לעיל הערה ת15' וש"ר פ"ג.
כפסחים פ"ז ע"ב ומכילתא דר' ישמעאל מסי דעמלק ד"ה וילחם עם ישראל ברפידים.

פרק ד

פסוק א
ע' שמות רבה פ"ד: בנו של ר' חייא הגדול אמר לא הלך אצל פרעה עד שהתיר לו יתרו את נדרו. ע"כ. ובנו של ר"ח הגדול הוא חזקיה המסדר של מכדרשב"י כמ"ש בכמה מקומות, וע' תנחומא.
נדרים ס"ה ע"א ספרי דברים פי' כ"ז.
דוגמתו בע"ז מ"ה ע"א: אני אובין ואדון לפניך.

פרק ה

פסוק א
סנהדרין קי"א ע"א.
ע' שמות רבה.
דעת ר"ע דהכא הוא כדעת ר' ישמעאל בשמות רבה, ושם דעת ר"ע כר"א המודעי דהכא.
ע' לעיל שמות י"ב י"ב.

פרק ו

פסוק ב

ב"ר פ' מ"ז בשם ר"ל.

פג לבם ולא האמינו.

פסוק ג

ש"ר פ"ו וע' לעיל שמות י"ח י"ח.

מכילתא יתרו פסוק ויסעו מרפידים.

ע' ב"ר ס"פ נ"ג.

פסוק ד

שמות רבה בשם ר' יעקב.

לעיל הערה 76.

ר"י ור' נחמי' מפרשים בענין אחר בשיר רבה פ"ד פסוק כולך יפה רעיתי ומום אין בך.

פרק ח

פסוק ב

שפות מבואר על פי מדרש תהלים ע"ח וז"ל: כל מכה שהיתה באת עליהם מכת דבר שפה עליהם (וע' לקמן), ובשמות רבה פ"י כל מכה ומכה שהיתה באה במצרים היה הדבר ממשמש ובא עמה. ולפ"ז שפות היינו ממשמשות ובאות, לא היו המכות שכבר היו עשויין ע"י משה ממשמשות ובאות עד שיהא נראה כאלו עשאון החרטמים.

בסי' ע"ח ובסי' ק"ה.

שלא נזכרו בסי' ע"ח.

ע' פסיקתא זוטרתא ח' ט"ו, ומשם נראה דר' טוביה לא היה לו מדרש דילן.

פרק ט

פסוק א

ע' לעיל הערה 77.

מבואר עפ"י מ"ש במה"ג גבי צפרדעים וז"ל ואין לי אלא צפרדעים בלבד ומניין לרבות כל החיות המשכלות שבים שנ' (תה' ע"ח מ"ה) וצפרדע ותשחיתם: ואין השחתה אלא מיתה שנ' (ש"א כ"ו ט') ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתהו. עכ"ל.

ל"י νομή נגע האוכלת בבשר.

ע' לעיל שמות פרק ט"ו סוף פסוק י"א: ד"א עושה פלא.

פרק י

פסוק א

ב"ר פל"ג בשם ר' לוי.

במה"ג כתוב כאן עוד: א"ר יהודה בי"ר סימון האבלתי הובלתי כתיב ע"כ וכן בב"ר שם בשם ר' יהודה בר רבי ובשמות רבה פי"ד.

מובא בריש במדבר רבה בשם חזקי' ב"ר חייא וכן בשמות רבה פי"ד ובתנחומא הוצ' רש"ב ובמדרש תהלים ק"ה, וא"כ מאמר שלפנינו הוא ממכילתא דרשב"י שסידרה חזקיה וממנה שאבו הב"ר ושאר מדרשים.

פסוק ב

דוגמתו פ' בשלח י"ד כ'.

ע' ילקוט תהלים רמ"ז תשכ"ג.